

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia

Állam- és Jogtudományi Szekció

Budapest, 2025. március 24–26.

Rendező intézmény:

Károli Gáspár Református Egyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Állam- és Jog-
tudományi Szekció

**Az ökológiai gazdálkodás egyes agrár- és élelmiszerjogi aspektusai
az új európai uniós rendelet tükrében**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024. december 10.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	4
I. fejezet: Az agrárjog és az élelmiszerjog egymáshoz való viszonya	6
II. fejezet: Az ökológiai gazdálkodás	11
<i>II.1. Az ökológiai gazdálkodás története, jelentősége és célja</i>	<i>11</i>
<i>II.1.1. Története</i>	<i>11</i>
<i>II.1.2. Jelentősége.....</i>	<i>11</i>
<i>II.1.3. Célja.....</i>	<i>12</i>
<i>II.2. Az ökológiai gazdálkodás fogalmi meghatározása, elhatárolása.....</i>	<i>13</i>
<i>II.2.1. Fogalma</i>	<i>13</i>
<i>II.2.2. Elhatárolása más alternatív irányzatoktól</i>	<i>14</i>
<i>II.3. Az ökológiai gazdálkodás jogszabályi háttere</i>	<i>16</i>
III. fejezet: Az új európai uniós rendelet	19
<i>III.1. Az ökológiai ágazatra vonatkozó új rendelet</i>	<i>19</i>
<i>III.2. A rendeletek hatályba lépése és alkalmazása az EU tagállamaiban.....</i>	<i>19</i>
<i>III.3. A rendeletek szabályozásának szükségessége preambulumaik alapján</i>	<i>20</i>
<i>III.4. A rendeletek szerkezeti felépítése.....</i>	<i>21</i>
<i>III.5. A rendeletek célkitűzései.....</i>	<i>21</i>
<i>III.6. Az ökológiai termelés fogalma, társadalmi szerepe</i>	<i>22</i>
<i>III.7. A rendeletek tárgyi és alanyi hatálya</i>	<i>22</i>
<i>III.8. A rendeletek általános elvei.....</i>	<i>23</i>
<i>III.9. Egységes szabályrendszer</i>	<i>23</i>
<i>III.10. Csoportos tanúsítás</i>	<i>24</i>
<i>III.11. Az ellenőrzésre vonatkozó szabályozás.....</i>	<i>24</i>
<i>III.12. GMO-k tilalma az ökológiai termelésben</i>	<i>25</i>
<i>III.13. Növényvédő szerek használatának engedélyezése az ökológiai termelésben.....</i>	<i>26</i>

<i>III.14. Átállási időszak.....</i>	<i>26</i>
<i>III.15. Az összehasonlítás összegzése</i>	<i>27</i>
IV. fejezet: Értelmezési kérdések az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata alapján	
28	
<i>IV.1. Az élelmiszerelőállításra és az annak során felhasználható összetevők előírásainak bemutatására vonatkozó jogeset</i>	<i>28</i>
<i>IV.2. A címkézésre, az elsődleges termelésre és a forgalmazásra vonatkozó jogesetek</i>	<i>32</i>
Összegzés	35
Irodalomjegyzék.....	36

Bevezetés

„A természet tud létezni ember nélkül,
de az ember nem képes fennmaradni
a természet nélkül.”¹

A fenntartható fejlődés érdekében elengedhetetlen, hogy az ember a természettel való harmonikus együttélésre törekedjen. A környezetvédelem napjaink egyik sokat emlegetett témájává vált, hiszen a növekvő globális környezeti problémák felhívták a figyelmet a fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok fontosságára. Az ökológiai termelés kiemelkedik ezen a területen, ugyanis két legfőbb előnye a vegyszermentesség, illetve a környezetre gyakorolt pozitív hatás.^{2 3} Az elmúlt évek eseményei, mint a COVID-19 világjárvány és az orosz-ukrán háború sajnos rávilágítottak a globális agrár- és élelmiszeripari rendszerek kockázataira. Ebben a helyzetben az agrárgazdálkodás és az élelmiszerjog szerepe felértékelődött, ugyanis mindkettő alapvető fontosságú a természeti erőforrások megóvásában, valamint ezeknek keretében kap figyelmet az ökológiai termelés. Fontos, hogy a fenntarthatóságra az élelmiszerfogyasztás területén is törekedni kell, hiszen a levegő, a víz és a táplálék esszenciális létezési szükségletek, ahogyan azt a Maslow-piramis is alátámasztja.⁴ Az élelmiszerbiztonság továbbá nemcsak ökológiai, hanem társadalombiztonsági kérdés is, hiszen biztosítja az emberi jólét és stabilitás alapját.⁵

Az ökológiai gazdálkodás új nézőpontot kínál a kutatás, az oktatás és az élelmiszer-feldolgozás területén. Az élelmiszertermelés az emberi tevékenység egyik legnagyobb terhe a bolygónk számára, ezért is különösen fontos olyan mezőgazdasági rendszerek támogatása, amelyek a hagyományos gazdálkodásnál szélesebb körben veszik figyelembe az élelmiszerellátáson túlmutató társadalmi és környezeti szempontokat. Az ökológiai gazdálkodási forma

¹POZSGAI ANDREA: *Ökológiai gazdálkodással a biodiverzitásért*. Nyugat-magyarországi Egyetem, Kitaibel Pál Környezettudományi Doktori Iskola. 61.p. (Juhász-Nagy Pál szavai) (Online elérhető: https://tge.sze.hu/images/dokumentumok/Kötetek%20összes%20cikk/2016.%20IV.%20évfolyam%201.%20szám_Cikkek/pozsgai-a-2016-01.pdf)

²PÁLDY ANNA-KÖZÉPESY SZILVIA: *Globális környezeti problémák*. Környezet-egészségügy jegyzet, Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ, 2024/3. p.6. (Online elérhető: <https://www.nnk.gov.hu/index.php/kozegegeszsegugyi-laboratoriumi-foosztaly/hirek-esemenyek/2694-kornyezet-egeszsegutan-jegyzet.html>)

³GYARMATI GÁBOR: *Egyetemi hallgatók fogyasztási szokásai az ökológiai termékekre vonatkozóan*. Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Közgazdasági Intézeti Tanszéki Osztály. 2018. 58-70.p. (Online elérhető: <https://ojs3.mtak.hu/index.php/mksv/article/view/1875/1248>)

⁴Maslow-piramis: az emberi szükségletek egymásra épülő hierarchiáját mutatja be. Öt fő kategóriából áll (fiziológiai-, biztonsági-, társas-, elismerés- és önmegvalósítás szükséglete).

⁵SIMONYI PÉTER: *A táplálkozás aktuális összefüggéseiről. Történet, egészség, fenntarthatóság*. Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok, 2015/2. p.53. (Online elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/36005/1/jelenkori_2015_002_053-064.pdf)

folyamatosan fejlődik és növekszik, mind a termelés, mind a fogyasztás területén.⁶ A téma jelentőségét az is alátámasztja, hogy az ökológiai termelésből származó termékek egyre fontosabb szerepet kapnak az élelmiszerpiacon, a „biotermékek” kereslete, különösen a jóléti államokban folyamatosan növekszik.⁷

Dolgozatom célja az ökológiai gazdálkodás egyes agrár- és élelmiszerjogi aspektusainak vizsgálata az új európai rendelet tükrében. Elsőként a címhez igazodva egy kifejezetten dogmatikus jellegű elemzést végeztem az agrárjog és az élelmiszerjog fogalmainak egymáshoz való viszonyáról. Ezt követően az ökológiai gazdálkodás jelentőségének bemutatása és történeti áttekintése került a vizsgálatom fókuszába, amely során kitértem arra, hogyan alakult át a mezőgazdaság szerepe a korábbi ellátásbiztonságtól a multifunkcionális gazdálkodás irányába. Bemutatom az ökológiai gazdálkodás fogalmát, amelynek alapfeltétele, hogy a termelés, a feldolgozás és a forgalmazás során betartsák a vonatkozó uniós rendeletek előírásait. Ez alapjaiban különbözteti meg az egyéb környezettudatos gazdálkodási formáktól, mint például a permakultúrától, a vízmegtartó gazdálkodástól vagy a szénmegkötő gazdálkodástól, amelyekre nem vonatkoznak konkrét jogszabályok. Az erről szóló fejezetben ezen fogalmak elhatárolásával is foglalkozom. Ezt követően röviden ismertetem a vonatkozó jogszabályi hátteret. A kutatás során összehasonlító elemzést végeztem, melyben az új szabályozást összevettem a korábbi ökológiai ágazatra vonatkozó uniós rendelettel. Ezen felül külön hangsúlyt helyeztem olyan jogesetek elemzésére, amelyek az élelmiszerelőállítás, a címkézés, az elsődleges termelés és a forgalmazás logikai láncát követve tárják fel a témához kapcsolódó jogi kérdéseket, valamint rávilágítanak a korábbi szabályozás egyes hiányosságaira, illetve az Európai Unió Bíróságának a gyakorlatára.

A kutatásom során a szakirodalmak és a jogforrások feldolgozása mellett leíró, elemző és összehasonlító módszereket alkalmaztam.

Nyilatkozom, hogy a dolgozatom elkészítéséhez nem használtam mesterséges intelligenciát.

⁶STANKOVICS PETRA-KOVÁCS BARNABÁS: *Az ökológiai gazdálkodás támogatása és birtokpolitikai helyzete Magyarországon.* Agrár- és Környezetjog, 2019/27. pp.171-172. (Online elérhető: <https://ojs.mtak.hu/index.php/JAEL/article/view/1822/1207>)

⁷SELÉNDY SZABOLCS: *Biogazdálkodás az ökológiai szemléletű gazdálkodás kézikönyve.* Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó. Budapest, 1997. 13.p.

I. fejezet: Az agrárjog és az élelmiszerjog egymáshoz való viszonya

A jogtudományban a rendszerezés nagy jelentőséggel bír. Ezt szem előtt tartva, ebben a fejezetben az agrárjog és az élelmiszerjog egymáshoz való viszonyának tisztázására törekszem. Ahogyan az emberi élet számos területén, úgy ezen elemzés során is elmondható, hogy nincsenek abszolút igazságok. A kutatásom során felhasznált szakirodalmak alapján a két fogalom közötti kapcsolat többféleképpen értelmezhető. A dolgozatomnak nem célja az agrárjogra és az élelmiszerjogra vonatkozó valamennyi perspektíva, valamint definíció szerepeltetése.

Arra a kérdésre, hogy mi az agrárjog különböző válaszok adhatóak. Az agrárjog jellemzően három területet foglalhat magába. Egyrészt a mezőgazdasággal összefüggő társadalmi viszonyokra vonatkozó jogszabályok rendszerét, másrészt a tudományterületet, harmadrészt pedig a tantárgyat.⁸ Az agrárjog dr. Szilágyi János Ede szerint az agrárpolitikai célkitűzések megvalósítására létrejött jogszabályok együttese. Ez a megközelítés az agrárjogi normák instrumentális jellegét hangsúlyozza, ami felveti a kérdést: kinek az eszközei ezek? Az agrárjog az agrárpolitika végrehajtásának eszköze és ezzel együtt az állami beavatkozás eszközét is jelenti. Az agrárjogi szabályozás alapja tehát maga az agrárpolitika, amely egy jogon túlmutató tényező.⁹ Dr. Tanka Endre az agrárjogot meghatározó tárgyi súlya, illetve a közösségi jog elsőbbsége, kötelező érvénye, valamint közvetlen hatálya alapján létrejött olyan joganyagként írja le, ami a Közös Agrárpolitika céljaival összhangban folyamatosan változik és amelynek szabályozási körébe a mezőgazdasági termelés, erdőgazdálkodás, halászat, élelmiszertermelés és élelmiszerforgalmazás tartoznak.¹⁰

Az élelmiszerjog az Európai Unióban rendkívül komplex, széleskörű és nehezen átlátható szabályozási rendszerrel bír, amelynek a be nem tartása az emberi életet és az egészséget védve, szigorú jogkövetkezményekkel járhat.¹¹ Azonban az élelmiszerjognak az agrárjoggal szemben, az európai uniós jog keretein belül maradván, a tagállamok által általánosan elfogadott, egységes definíciója van. A 178/2002/EK rendelet szerint az élelmiszerjog vonatkozik az élelmiszerekre,

⁸SZILÁGYI JÁNOS EDE: *Az agrárjog dogmatikájának új alapjai - Útban a természeti erőforrások joga felé?* JK, 2007/3. pp.112-121. (Online elérhető: <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/6576877?ts=2007-03-01#ss96>)

⁹SZILÁGYI JÁNOS EDE: *Gondolatok az agrárjog jogágiságáról.* MJ, 2004/9. pp.535-544. (Online elérhető: <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/5840386?ts=2004-09-01#ss82>)

¹⁰TANKA ENDRE: *Az agrárjog fogalma és helye a magyar jogrendszerben.* MJ, 2005/7. pp.394-404. (Online elérhető: <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/4870140>)

¹¹HEGYES PÉTER: Az „élelmiszer” jogi fogalma és egyes elhatárolási kérdései. In: Gellén Klára (szerk.): *Gazdasági tendenciák és jogi kihívások a 21. században*, 4. Iurisperitus Kiadó. Szeged, 2023. 35.p. (Online elérhető: <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/29452/1/Hegyes.pdf>)

illetve azok biztonságára, továbbá az élelmiszertermelés céljára tenyésztett állatok takarmányainak termelésére, feldolgozására és forgalmazására.¹²

A magyar szakirodalmak, különös tekintettel Fodor László műveire, alapvetően öt kategóriába sorolják a magyar agrárszabályozás tárgyát. A szerző tanulmányai részletes elemzést érdemelnének, azonban dolgozatomban nem célja ezen tárgyaknak a teljeskörű bemutatása. A kategóriák a következők: a mezőgazdasági tevékenység, a mezőgazdasági termelők (mezőgazdaságot folytató természetes-, jogi személyek, vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek), a mezőgazdasági üzem (európai uniós és hazai szintű definícióval is rendelkezik), illetve a mezőgazdasági termék (uniós szinten egységes definícióval bír).^{13 14} Ez utóbbihoz kapcsolható az azzal részben átfedésben lévő élelmiszer fogalma, amely szintén általánosan elfogadott definícióval bír.¹⁵ A kategóriák tovább bővülnek a vidékkel, amelynek meghatározó szerepét a Közös Agrárpolitika második pillére hangsúlyozza, ami a vidékfejlesztéssel kapcsolatos dokumentumokat foglalja össze.¹⁶

Az élelmiszerjog szabályozási területe rendkívül szerteágazó és az agrárjoghoz képest nehezebben sorolható egyértelmű csoportokba. Ezen sokrétűség jól tükröződik a 178/2002/EK rendelet főbb pontjaiban, amelyek között szerepelnek például a fogyasztók védelmére, az élelmiszerbiztonságra és a takarmánybiztonságra vonatkozó követelmények, a nyomonkövethetőség biztosítása. Az élelmiszerjog számos speciális rendeletet is magába foglal, amelyek olyan területekre terjednek ki, mint például az élelmiszer-higiénia,¹⁷ az

¹²Az Európai Parlament és a Tanács 178/2002/EK rendelete (2002. január 28.) az élelmiszerjog általános elveiről és követelményeiről, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról és az élelmiszerbiztonságra vonatkozó eljárások megállapításáról, HL L 31., 2002.2.1., p. 1–24. 3. cikk, 1. pont

¹³Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió Működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. 2016/C 202/01. 38. cikk (1) bekezdés

„Mezőgazdasági termékek” a termőföld, az állattenyésztés és a halászat termékei, valamint az ezekhez a termékekhez közvetlenül kapcsolódó első feldolgozási szint termékei.

¹⁴FODOR LÁSZLÓ: *Agrárjog. Fejezetek a mezőgazdasági életviszonyok sajátos szabályozás köréből.* DE Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen, 2005. 23-43.p.

¹⁵178/2002/EK rendelet 2. cikk

E rendelet alkalmazásában az "élelmiszer" minden olyan feldolgozott, részben feldolgozott vagy anyagot vagy terméket jelent, amelyet emberi fogyasztásra szánnak, illetve amelyet várhatóan emberek fogyasztanak el.

¹⁶SZILÁGYI JÁNOS EDE: *Változások az agrárjog elméletében?* MJSZ, 2016/1. pp.30-50. (Online elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2158206?ts=2016-06-01#ss6>)

¹⁷Az Európai Parlament és a Tanács 853/2004/EK rendelete (2004. április 29.) az élelmiszer-higiéniáról, HL L 139., 2004.4.30, p. 1–54.

élelmiszerbiztonság,¹⁸ az ökológiai termelés¹⁹ vagy a fogyasztóknak az élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatása.²⁰

Jakab András szerint egy jogterület önálló jogágként való megállapításához két kritériumnak kell fennállnia. Az egyik a szabályozás elkülönülő tárgya, a másik a szabályozás alkalmazott módszerei. Ezek alapján szükséges tehát, hogy a normák kellően egynemű társadalmi viszonyokra vonatkozzanak és azokhoz egységes szabályozási módszerek tartozzanak.²¹ A modern jogágakra az jellemző, hogy maradéktalanul sem a magánjog, sem a közjog világba nem illeszthetők be. Emellett szoros kapcsolatban állnak más jog- és tudományterületekkel,²² amely gondolat már a 20. század elején is egyértelmű volt. Grosschmid Béni szavaival élve „*A magánjog és a köz- vagy nyilvánjog határai nem egyenes vonalak, miként az Amerikai Egyesült Államok egyes államai közti határok. Hanem csipkések, vagy mondjuk a fűrésze emlékeztetők...*”.²³ A jogágakról a mai napig nem készült taxatív felsorolás, így az agrárjog jogágisága, illetve a magánjog-közjog közötti distinkciója számos szakmai diskurzus és értékes szakirodalom tárgyát képezi. Dolgozatomban ezekbe a vitákba nem kívánok belemélyedni, ugyanis a jelen kutatásom szempontjából ezen besorolás nem bír relevanciával. Azonban fontosnak tartom megemlíteni dr. Szilágyi János Ede figyelemre méltó álláspontját, amely alapján az agrárjog az elsődleges és a másodlagos jogágak közül egyértelműen az utóbbiakhoz tartozik, hiszen különböző alapjogágakból táplálkozik, mint a polgári jog és a közigazgatási jog, illetve az egyik legtipikusabb „keresztben fekvő jogág”, amely hídként kapcsolja össze a magánjogot és a közjogot. A jogi szakirodalomokban Prugberger Tamást kivéve -aki szerint az agrárjog a polgári államok egyikében sem önálló jogág, az pusztán a különböző jogágak területéről összeszedett joganyag- nincsen az agrárjog önálló jogágiságát tagadó nézet.²⁴ Az

¹⁸178/2002/EK rendelet

¹⁹Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/848 rendelete (2018. május 30.) az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek jelöléséről, valamint a 834/2007/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről, HL L 150., 2018.6.14., 1—92. o

²⁰Az Európai Parlament és a Tanács 1169/2011/EU rendelete (2011. október 25.) a fogyasztók élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatásáról, az 1924/2006/EK és az 1925/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról és a 87/250/EGK bizottsági irányelv, a 90/496/EGK tanácsi irányelv, az 1999/10/EK bizottsági irányelv, a 2000/13/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, a 2002/67/EK és a 2008/5/EK bizottsági irányelv és a 608/2004/EK bizottsági rendelet hatályon kívül helyezéséről EGT-vonatkozású szöveg, HL L 304., 2011.11.22., 18—63. o.

²¹JAKAB ANDRÁS: *Közjog, magánjog, polgári jog - A dogmatikatörténet próteuszai és az új Ptk. tervezete*. ÁJT, 2007/1. pp.3-27. (Online elérhető: <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/8679326>)

²²VÉRTESEY LÁSZLÓ: *Jog és pénzügyek a bankszektorban*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2020. 3.1. A jogág fogalma és problémája. (Online elérhető: <https://mersz.hu/vertesy-jog-es-penzugyek-a-bankszektorban/>)

²³SZENTE ANDOR: *Kereskedelmi jog, hiteljogi és gazdaságpolitikai folyóirat*, 1938/10. p.134. (Online elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/DTT_FOLY_KereskedelmiJog_1938/?pg=166&layout=s)

²⁴SZILÁGYI 2004/9., pp. 535-544.

agrárjogban közjogi és magánjogi elemekkel egyaránt találkozhatunk, általában abban az összefüggésben, hogy a közjog árnyalja a magánjogon alapuló élethelyzeteket.²⁵ Az agrárjog szabályozási tárgyai és az eddig leírtak alapján egyetértek azzal az állásponttal miszerint az agrárjog önálló jogág.

Ehhez képest az élelmiszerjog egy interdiszciplináris jogterületnek tekinthető.²⁶ Ez utóbbi állításomat azzal indokolom, hogy az élelmiszerjog több jogágot is érint (köztük az agrárjogot), illetve számos más tudományághoz kapcsolódik, mint például az egészségtudományhoz, a természettudományokhoz vagy a technológiához.²⁷

A két fogalom egymáshoz való viszonyához hozzátartozik, hogy a mezőgazdasági termékek és az élelmiszerek között sok átfedés fedezhető fel. Ugyanakkor nem minden mezőgazdasági termék tekinthető élelmiszernek, valamint egyes élelmiszerek származhatnak a mezőgazdasági termékek körén kívülről is.²⁸ A fentiekből is jól látható, hogy az agrárjog és az élelmiszerjog fogalmi között nem vonható éles határvonal. Vitathatatlan, hogy az agrárjognak nagy jelentősége van mind az élelmiszertermelés, mind az élelmiszerbiztonság területén.²⁹ Egyes szakirodalmak úgy értelmezik a két fogalmat, hogy az agrárjognak az egyik legjelentősebb részterülete vagy különös területe az élelmiszerjog.³⁰ Bár az agrárjog tágabb fogalomnak tekintendő, nem lehet hermetikusan elhatárolni más jogterületektől. Különösen igaz ez az élelmiszerjog esetében, amelynek speciális szabályaira állandó figyelemmel kell lenni az agrárjog keretein belül is.

Egyetértek dr. Hegyes Péter István azon véleményével, miszerint az agrárjog és az élelmiszerjog egymástól elkülönülő halmazok, amelyeknek ugyanakkor van egy közös metszéspontja. Az agrárjog területéhez tartoznak például a termőföld tulajdoni viszonyai vagy a földhasználat szabályai, amelyek nem kapcsolódnak az élelmiszerjoghoz. Ezzel szemben az élelmiszerjog sajátos tárgykörét képzik például az élelmiszerek kereskedelmére vonatkozó szabályok vagy az egészségügyi előírások. Azonban számos olyan terület létezik, amely mindkettő jogterületet érinti, például az elsődleges termelés, amely az agrárjog egyik alapja,

²⁵SZILÁGYI 2016/1., pp. 30-50.

²⁶Interdiszciplináris: több tudományágot átfogó, szakmaközi.

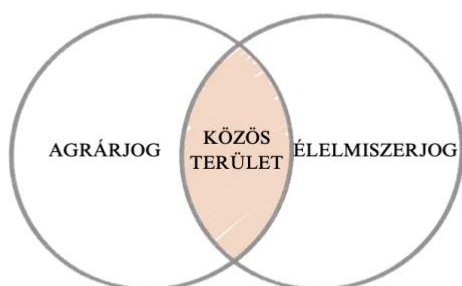
²⁷Az élelmiszerjog az egészségtudománnyal például az élelmiszerek minősége kapcsán, a természettudományokkal az élelmiszerek vegyszertartalom kapcsán, a technológiával az új technológiai lehetőségek vonatkozásában kapcsolódik.

²⁸SZILÁGYI 2016/1., pp.30-50.

²⁹CSÁK CSILLA: *Az agrárjogi dogmatika megalapozásának úttörője*. In memoriam Prof. Dr. Novotni Zoltán. MJSZ, 2024/2. pp.24-31. (Online elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1536539>)

³⁰HORVÁTH GERGELY: *A környezetjog és az agrárjog közeledése, találkozása és metszete a magyar jogrendszerben*. ÁJT, 2007/2., pp.333-355. (Online elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9639053?ts=2007-04-01#ss16>)

azonban egyben az élelmiszerjog fontos része is, hiszen az szorosan kapcsolódik az élelmiszerláncához.^{31 32}

Ábra: Az agrárjog és az élelmiszerjog egymáshoz való viszonya³³

³¹Elhangzott egyetemi előadás, Agrárjog-SZTE ÁJTK, 2024. 03. 13.

³²178/2002/EK rendelet 3. cikk 17. elsődleges termelés: „elsődleges termékek előállítása, termesztése vagy tenyésztése, beleértve a termés betakarítását, a fejést és a haszonállat-tenyésztést az állatok levágásáig. Ugyancsak ide tartozik a vadászat és a halászat, valamint a vadon élő termékek betakarítása.”

³³Saját ábra, Canva tervezővel készítve (https://www.canva.com/hu_hu/)

II. fejezet: Az ökológiai gazdálkodás

II.1. Az ökológiai gazdálkodás története, jelentősége és célja

II.1.1. Története

Az ökológiai gazdálkodás története rendkívül összetett és szorosan kapcsolódik a mezőgazdaság fejlődéstörténetéhez. Az egyes földrajzi területeken, egymástól függetlenül különféle irányzatok jelentek meg. Az emberi civilizáció kialakulásával együtt fejlődtek a tradicionális mezőgazdasági formák is, amelyek mai szemmel nézve organikusnak tekinthetők, ugyanis vegyszermentesen tartottak fenn egy sokszínű ökoszisztémát. Azonban mégsem tarjuk őket annak, mivel a mesterséges anyagok elhagyása nem tudatosan történt. Az ipari forradalmak új mezőgazdasági modelleket hoztak, amelyek (leginkább a XX. században) nagymértékű gépesítést, valamint kémiai növényvédelmet eredményeztek, aminek következtében az ökoszisztéma védelme háttérbe szorult. Az iparszerű modellek negatív hatásai következtében egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy erőforrásaink száma korlátozott. Erre megoldásként különböző irányzatok jelentek meg, amelyek közé tartozott a biogazdálkodás. A XX. században az ökológiai gazdálkodás különböző mozgalmak formájában egyre több országban kapott figyelmet.³⁴ Fontos mérföldkő volt az Ökológia Mezőgazdasági Mozgalmak Nemzetközi Szövetségének, az IFOAM-nak a megalakulása 1972-ben, amely lehetőséget biztosított a mozgalmak közös fellépésére.³⁵ Lényeges megemlíteni, hogy az Európai Unió mezőgazdasági politikájában jelentős változás figyelhető meg. Korábban az ellátásbiztonság volt az elsődleges cél. Az 1990-es évek elejétől globálisan egyre inkább előtérbe került a multifunkcionális mezőgazdaság modellje, amely kiemeli a mezőgazdaság szerepét a hozzá kapcsolódó ökológiai, társadalmi és kulturális értékek megőrzésében.³⁶ Ez az ellátásbiztonságtól a multifunkcionalitás felé történő elmozdulás jól nyomon követhető, alátámasztva ezzel a mezőgazdaság jelentőségének nagyságát.

II.1.2. Jelentősége

A környezettudatosság és a fenntarthatóság kiemelt szerephez jutott mind a gazdasági, mind a fogyasztói oldalon, különösen az iparszerű mezőgazdasági termelés káros hatásai és a növekvő

³⁴A biogazdálkodás története és tendenciái. 2018. 5-7.p. (Online elérhető: https://www.parlament.hu/documents/10181/1763272/Elemzés_2018_Biogazdalkodás.pdf/efbe988d-5f9f-af3b-1654-ec4e1f90örténet531d)

³⁵IFOAM Organics International weboldal. (Online elérhető: <https://www.ifoam.bio>)

³⁶HORVÁTH PÉTER: A multifunkcionális mezőgazdaság szerepének értelmezése regionális dimenziókban. *Agrártudományi közlemények*, 2019/49. pp.177-179. (Online elérhető: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/124dc449-6b76-431c-9002-c0b419e3a8a3/content>)

egészségügyi problémák fényében.³⁷ Az élelmiszerekben felhalmozódó vegyi anyagok és a helytelen táplálkozási szokások következményeként egyre többen szenvednek a szennyezett ételek okozta megbetegedésektől.³⁸ Ezzel szemben a „bio” élelmiszerek teljes értékűek, csak minimális mértékben feldolgozottak, lehetőség szerint a természetes állapotukban maradnak, mentesek a szintetikus adalékanyagoktól és sem a termelés, sem a feldolgozás során nem kerülnek kapcsolatba mesterséges vegyszerekkel.³⁹ 2020-ban a világ mezőgazdasági földterületeinek 1,6%-a volt ökológiai művelés alatt és globálisan 3,4 millióan foglalkoztak biogazdálkodással. Európa ebben kiemelkedő szerepet játszik, és az uniós tagállamokban folyamatosan nő az ökológiai területek nagysága. Magyarországon 2021-ben több mint háromezer hektáron folyt ökológiai gazdálkodás és több mint kétszeresére nőtt az ezzel foglalkozó termelők száma 2015-höz képest. Ezen növekedést a piaci igények és a kormányzati támogatások segítettek elő. Mindezek ellenére a biogazdálkodás a termelőknek még mindig csak egy kisebb csoportját érinti.⁴⁰

II.1.3. Célja

Az ökológiai gazdálkodás célja, hogy a mezőgazdasági tevékenységeket összehangolja a természeti erőforrásokkal és az ökológiai rendszerek működésével, biztosítva azok fenntarthatóságát és zavartalan működését. Ez azt jelenti, hogy törekedni kell a mezőgazdaság által okozott negatív hatások csökkentésére, miközben a pozitív hatásokat erősítjük.⁴¹ Az ökológiai gazdálkodás alapelvei közé tartozik minden olyan technológiának a kerülése, amely környezetszennyezést okoz, ideértve különösen a mérgező vegyi anyagok, könnyen oldódó műtrágyák és antibiotikumok használatának a mellőzését. Fontos célkitűzés a változatos termelési rendszereknek a létrehozása, amelyek alkalmazkodnak a helyi körülményekhez, illetve szem előtt tartják a talaj termékenységének megőrzését. A fosszilis energia használatának minimalizálása az egész gazdálkodási rendszerben kiemelt cél, így az alapelvek közé tartozik a nem megújuló energiaforrásoknak a lehető legnagyobb mértékű takarékosága és helyettük a megújuló energiaforrások, illetve melléktermékeik újrahasznosításából származó anyagoknak a hatékony felhasználása. Az állattenyésztés is szerves részét képezi ennek a gazdálkodási

³⁷KÖSZEGI IRÉN et al.: *Az ökológiai gazdálkodás alakulása Magyarországon*. Gradus Vol 9, No 2 (2022), ISSN 2064-8014. 2-4.p. (Online elérhető: https://real.mtak.hu/156372/1/2022_2_AGR_001_Koszegi.pdf)

³⁸Élelmiszerlánc-biztonsági Stratégia 2013-2022. 23.p. (Online elérhető: https://elelmiszerlanc.kormany.hu/download/4/39/70000/ÉLBS%204_1_20130711.pdf)

³⁹SELÉNDY 1997, 15-16.p.

⁴⁰KÖSZEGI et al. 2022, 2-4.p.

⁴¹PODMANICZKY LÁSZLÓ: Az ökológiai gazdálkodás közgazdasági és birtoktervezési kérdései. *Ökológiai gazdálkodás és a jövő, Nádasdy Akadémia Szimpóziumok 2004-ben, a Nádasdy alapítvány rendezvényei*, 2004/1. p.33. Nádasdy Alapítvány. Budapest. (Online elérhető: <https://mek.oszk.hu/02500/02585/02585.pdf>).

rendszernek. Hangsúlyos szerepet kap az élőlények természetes igényeinek figyelembevétele, ami szintén hozzájárul a fenntartható és környezettudatos mezőgazdaság kialakításához.^{42 43 44}

II.2. Az ökológiai gazdálkodás fogalmi meghatározása, elhatárolása

II.2.1. Fogalma

Az ökológiai gazdálkodás az ökológiai tudományra utal, amelyet életközösségen alapuló rendszerszemlélet jellemez. Az ökológiai gazdálkodásban ez a szemlélet a környezet és az ember közötti rendszer harmóniájának megteremtését célozza.⁴⁵ Az ökológiai gazdálkodás mára a világ számos pontján elterjedt és különböző elnevezésekkel illetik. Az angol nyelvterületeken organikusnak, egyes európai országokban biológiai vagy máshol alternatív gazdálkodásnak nevezik. A biotermelés, a biogazdálkodás és az ökológiai gazdálkodás kifejezések, valamint az „öko” és a „bio” jelzők egymás szinonimáiként használhatók, azaz mindegyik ugyanazt a jelentést hordozza.⁴⁶ Fontos megjegyezni azonban, hogy a natúr kifejezés nem fedti le pontosan az ökológiai gazdálkodás tartalmát. A fenntartható mezőgazdaság tágabb fogalomnak tekintendő, annak egyik fő része a biológiai gazdálkodás. Az integrált gazdálkodás ezekkel szemben nem teljes vegyszermentességet jelent, hanem inkább a vegyszerhasználat csökkentését, miközben egyéb szempontjai megegyeznek a biogazdálkodás módszereivel.⁴⁷ Az ökológiai gazdálkodás nem csupán egy termelési technológiai módszer, hanem egyben egy etikai és filozófiai alapelveket is magába foglaló életszemlélet. Ezen szempontok, értékek adják azt a többletet, amely alapvetően megkülönbözteti a hagyományos gazdálkodástól.⁴⁸

Az ökológiai gazdálkodás meghatározása számos forrásban megtalálható és több definíció is született rá. A Codex Alimentarius Bizottság⁴⁹ meghatározása szerint az ökológiai gazdálkodás nem egy életforma, hanem egy holisztikus termelési rendszer, amely a természetes eljárásokat részesíti előnyben. Ennek érdekében, ahol lehetséges ott a szintetikus anyagok helyett biológiai, talajművelési és mechanikai módszereket alkalmaznak.⁵⁰ Seléndy Szabolcs szerint az ökológiai gazdálkodás egyszerre fenntartható, változatos, kiegyenlített, jövedelmező és környezetmegóvó. Álláspontja szerint a biogazdálkodásra a rendszerben való gondolkodás

⁴²SELÉNDY 1997, 176.p.

⁴³RADICS LÁSZLÓ: *Ökológiai gazdálkodás*. Dinasztia Kiadó. Budapest, 2001. 10.p.

⁴⁴NAGY JENŐ: *Ökológiai gazdálkodás*. Szaktudás Kiadó Ház. Budapest, 2009. 12.p.

⁴⁵A biogazdálkodás története és tendenciái 2018, 8.p.

⁴⁶Organikus, bio, öko. Van különbség? (Online elérhető: <https://egyunkhelyit.hu/organikus-bio-oko-kulonbseg/>)

⁴⁷SELÉNDY 1997, 13.p.

⁴⁸ALVINCZ JÓZSEF-KOLTAI JUDIT PETRA: Az ökológiai gazdálkodás hatékonyságai kérdései. *Gazdálkodás*, 53. évfolyam, 2. szám. p. 157. (Online elérhető: http://publicatio.uni-sopron.hu/384/1/AlvinczJ_KoltaiJ.pdf)

⁴⁹1963-ban hozták létre, az ENSZ két szakosított szervezete (a FAO és a WHO) hozta létre, fő célja: élelmiszer szabványok, útmutatók és ezekhez kapcsolódó egyéb dokumentumok kidolgozása.

⁵⁰A biogazdálkodás története és tendenciái 2018, 9.p. (FAO, Codex Alimentarius Commission, 1999.)

jellemző.⁵¹ Dr. Roszík Péter ezt tovább árnyalja, ugyanis szerinte ez az egyetlen olyan gazdálkodási mód, amelynek a szabályai és előírásai egy felelős világlátáson alapulnak.⁵² Az ökológiai gazdálkodás komplexitása az IFOAM, azaz az Ökológiai Mezőgazdasági Mozgalmak Nemzetközi Szövetsége megközelítésében is megfigyelhető, ami szerint azt négy alapelv jellemzi: a környezet megóvásának, a méltányosságnak, a gondosságnak és az egészségnek az alapelve. Ezen elvek szorosan összefonódnak és az egyes alapelvei területeken tett helyes intézkedések hatással vannak a többi alapelvnek az érvényesülésére is. Az ökológiai gazdálkodásba az elveknek megfelelő módszerek, eljárások, anyagok beépülhetnek, az azokat sértőek viszont nem.⁵³

II.2.2. Elhatárolása más alternatív irányzatoktól

A következő fogalommeghatározások célja, hogy megkönnyítse és átláthatóbbá tegye a különböző környezettudatos gazdálkodási formák közötti eltérések megértését. Elsőként hangsúlyozom, hogy az ökológiai gazdálkodást egy európai uniós rendelet szabályozza, ami kötelező érvényű minden tagállam számára. A szénmegkötő gazdálkodás ezzel szemben - tekintettel arra, hogy egyre több uniós jogi forrásban szerepel - inkább soft-law⁵⁴ jellegűnek tekinthető. A többi alternatív módszer azonban csupán iránymutatásként szolgál az érintettek számára. Az alább ismertetett alternatív mezőgazdasági irányzatok az ökológiai termeléssel egyes tulajdonságokban átfedést mutatnak, azonban bizonyos területeken eltérhetnek egymástól. Az egyéb irányzatok különböző módon járulnak hozzá a környezet megóvásához, illetve a fenntarthatósághoz, mindegyik megközelítés saját módszerrel, illetve szemléletmóddal bír.

Felvetődhet a kérdés, hogy a fenntarthatóság és a multifunkcionalitás ugyanazzal a jelentéssel bír-e, valamint, hogy ezek a fogalmak milyen kapcsolatban állnak az ökológiai termeléssel. A válasz az, hogy egymáshoz szorosan kapcsolódó kifejezésekről van szó, de nem tekinthetők szinonim fogalmaknak.

A multifunkcionalitás esetében a mezőgazdaság gazdasági, társadalmi szerepe nemcsak a mezőgazdasági termékeknek az előállítására korlátozódik, hanem számos más feladatot is ellát, mint például hagyományok őrzése, munkahely biztosítása, vidéki táj megőrzése, élőlények élőhelyének biztosítása vagy a város polgárainak kikapcsolódási lehetőségek nyújtása. Ez

⁵¹SELÉNDY 1997, 13-15.p.

⁵²ROSZÍK PÉTER: *Az ökológia gazdálkodásról gazdáknak, közérthetően*. Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. Budapest, 2018. 11.p.

⁵³ROSZÍK 2018, 9.p.

⁵⁴Olyan nemzetközi szabály, ami az alkotó szándéka szerint nem hoz létre kötelezettséget.

alapján megállapítható, hogy a multifunkcionális mezőgazdaság szélesebb körre terjed ki, illetve többféle funkcióval bír a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés megvalósítása érdekében, mint az ökológia termelés.^{55 56}

A fenntartható fejlődés szintén egy összetett fogalom és a mezőgazdaságban azt jelenti, hogy a gazdaságoknak a természetes rendszerekre és erőforrásokra kell támaszkodniuk.⁵⁷ Ennek értelmében a gazdálkodóktól a jó minőségű termékek mellett az is elvárható, hogy a jó gazda gondosságával biztosítsák a kezelésük alatt lévő termőföldek épségét, óvják a vizeket, a tájat és a biológiai tartalékokat.⁵⁸ Megállapítható, hogy az ökológiai gazdálkodás egy eszköze a fenntartható fejlődés megvalósításának, de ez utóbbi tágabb fogalmat fed le.

Az elmúlt években, különösen uniós szinten egyre népszerűbbé váló fogalom a szénmegkötő gazdálkodás, amely az európai zöld megállapodás meghatározó részévé kezd válni. Nincsen sem jogi, sem tudományos értelemben vett, egyetemesen elfogadott definíciója. Olyan megközelítést jelent, amely a gazdálkodás egészére kiterjed és a szén-dioxid megkötés folyamatának optimalizálására irányul. A szénmegkötő gazdálkodás lényege abban rejlik, hogy hogyan juttathatják vissza a szenet a légkörből a talajba, azaz oda, ahol annak a legjobb helye van. A hagyományos mezőgazdasági műveléssel szemben ez nem szén-dioxid kibocsátást eredményez, hanem éppen ennek az ellenkezőjét szeretné elérni. Ez a gazdálkodási forma számos előnnyel jár a környezetre nézve. Ilyen előnyök például a jobb levegőminőség, a biodiverzitás növekedésének elősegítése és a talajerózió csökkenése. Előnyös és pozitív hatásokkal bír a földtulajdonosok, mezőgazdasági termelők részére is, hiszen fokozza a talaj termékenységet ezáltal a mezőgazdaság hatékonyságát is.⁵⁹

A vízmegtartó gazdálkodás egy olyan mezőgazdasági módszer, amely mérsékli a vízvesztéseket és növeli a vízhasznosítást. Ez a módszer segít a talaj termékenységeinek megőrzésében, az ökoszisztémák egészségének biztosításában, illetve csökkenti az eróziót és javítja a talaj szervesanyag tartalmát, vízelvezető képességét.⁶⁰

⁵⁵FODOR LÁSZLÓ: A multifunkcionális és fenntartható mezőgazdaság európai modellje. *Pro Futuro*, 2012/2. pp. 128-129.,137. (Online elérhető: <https://ojs.lib.unideb.hu/profuturo/article/view/5565>)

⁵⁶A többfunkciós mezőgazdaság céljai. (Online elérhető: https://zold14.hu/elearning/a_tbbfunkcis_mezgazdasg_cljai.html)

⁵⁷Agrárközösség Mezőgazdaság szakértőktől. Fenntartható mezőgazdaság, mi is az? 2020. (Online elérhető: <https://agrarkozosseg.hu/fenntarthato-mezogazdasag-mi-is-az/>)

⁵⁸FODOR 2012, 129.p.

⁵⁹Copa-cogeca kampány, Szénmegkötő gazdálkodás. A 10 legfontosabb dolog, amit a szénmegkötő gazdálkodásról tudni érdemes. Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, 2022. Mezőgazdasági Kézikönyv 11. 15-20-p. (Online elérhető: [https://www.pannonmag.hu/public/image/dokumentumok/SZENMEGKOTŐ%20GAZDÁLKODÁS%20\(1\).pdf](https://www.pannonmag.hu/public/image/dokumentumok/SZENMEGKOTŐ%20GAZDÁLKODÁS%20(1).pdf))

⁶⁰A vízmegtartó gazdálkodás. Agrárminisztérium, Öntözésfejlesztési osztály, 2024. 1-2.p. (Online elérhető: <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/f/fd/fdb2af4fc5ff1eac74b055d6c61c4cfb23c13f5.pdf>)

A permakultúra egy olyan tervezési rendszer, ami az élővilág együttműködését kihasználva fenntartható emberi környezetet hoz létre. A cél, hogy minél kevesebb energiát és munkát kelljen befektetni és a természet dolgozzon helyettünk.⁶¹ Tehát olyan rendszerekre törekszik, amelyek a lehető legkevesebb beavatkozás mellett is hosszú távon tudnak működni. Számos átfedést mutat az ökológiai gazdálkodással (például vegyszer- és műtrágyamentesség) és azzal szorosan együttműködve képzei el az emberi fennmaradás hosszú távú biztosítását.⁶² Ez a gazdálkodási forma a gyakorlatban például az ágyásoknak szervesanyaggal (például szalma) történő betakarása, ami védi a növényeket a fagyok ellen, gátolja a talajban található nedvesség kipárolgását és visszaszorítja a gyomnövények megjelenését is.

II.3. Az ökológiai gazdálkodás jogszabályi háttere

Az ökológiai gazdálkodásra vonatkozó átfogó szabályozási rendszer az Európai Közösségben 1991-ben alakult ki, annak érdekében, hogy előmozdítsa az emberi egészség, a környezet és az állatjólét védelmének fejlődését.⁶³ 2022. január 1-je óta az új szabályozás, azaz az (EU) 2018/848 rendelet az irányadó, ami alapvető jogi aktusnak tekinthető az ökológiai ágazatban. A Bizottság ezen rendelet alapján további felhatalmazáson alapuló és végrehajtási jogi aktusokat fogadott el a termelés, a jelölés, az ellenőrzés és a kereskedelem területén, amelyek rendkívül szerteágazó szabályozást eredményeztek.⁶⁴ Ezen szabályozásokkal a tisztességes verseny biztosítására és a fogyasztók védelmére törekedtek.⁶⁵

Kiemelem a hobbiállatoknak szánt bioeledelek jelölésére vonatkozó rendeletet, amely összehangolta a bioeledelek címkézésének szabályait az emberi fogyasztásra szánt biotermékek címkézésének szabályaival.⁶⁶

⁶¹Ökokert Permakultúra. (Online elérhető: <https://permakulturakert.hu/mi-a-permakultura-okokert/>)

⁶²A permakultúra több mint mezőgazdaság. Greendex. 2021. (Online elérhető: https://greendex.hu/a-permakultura-tobb-mint-mezogazdasag/?gad_source=1&gbraid=0AAAAA9coRpvqkyYmD-H9fSY97YJnuzWwT&gclid=EAIaIqobChMIotax9_PciQMVEoyDBx1LACIvEAAYASAAEgLxovD_BwE)

⁶³GYARMATI GÁBOR: *Az ökológiai gazdálkodás szabályozása és szerepe, jelentősége az agrártermelésben*. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolája. Pécs, 2007. (Online elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/14822>) 17.p.

⁶⁴Az ökológiai ágazatra vonatkozó jogszabályok. Hivatalos EU- webhely. (Online elérhető: https://agriculture.ec.europa.eu/farming/organic-farming/legislation_hu)

Másodlagos jogi aktusok: felhatalmazáson alapuló jogi aktusok (a jogalkotási aktus egyes nem alapvető elemeit kiegészítő vagy módosító, általános hatályú jogi aktusok) és végrehajtási jogi aktusok (amelyekre akkor van szükség, ha a végrehajtásnak egységes feltételek szerint kell történnie)

⁶⁵VALERIA PAGANIZZA: Organics. In: Bernd van der Meulen-Bart Wernaart: *EU Food Law Handbook*. Wageningen Academic Publishers. The Netherlands, 2020. 654.p. 24.4.1. Legal basic.

⁶⁶A hobbiállatoknak szánt bioeledelek címkézése: a Tanács naprakész szabályokat fogadott el. Európai Unió Tanácsa. 2023. (Online elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2023/10/09/organic-pet-food-council-adopts-updated-labelling-rules/>)

Az európai zöld megállapodás jelentős hatást gyakorol az ökológia ágazatra is. Legfőbb célkitűzése, hogy Európa 2050-re klímasemleges kontinenssé váljon, védve ezáltal a bolygót, az embereket és a jólétet. A megállapodás a gazdaság valamennyi ágazatában mélyreható fellépést igényel. A biogazdasági stratégia, amelyet az Európai Bizottság 2012-ben fogadott el és 2018-ban aktualizált, meghatározó szerepet játszik a megállapodás végrehajtásában.^{67 68} Az Európai Tanács felkérte az Európai Bizottságot, hogy 2022-ig értékelje és készítsen egy jelentést a stratégiáról. Az eredményjelentés azt mutatta, hogy a cselekvések jó úton haladnak a biogazdasági stratégia fő célkitűzéseinek elérése érdekében, azonban további erőfeszítésekre is szükség van. A stratégia a fenntarthatóság mindhárom dimenziójára összpontosít, azaz a környezetre, a gazdaságra és a társadalomra egyaránt. Az Európai Unió Tanácsa elismerte, hogy a biogazdaság jelentős szereppel bír és nélkülözhetetlen ahhoz, hogy Európában megvalósuljon a zöld és méltányos átállás.⁶⁹

Az európai zöld megállapodás részeként vezette be a Bizottság a „A termelőtől a fogyasztóig” stratégiát, amely olyan szakpolitikai céloknak az együttese, amelyek az európai élelmiszerrendszer megreformálására törekednek. Ennek egyik célkitűzése, hogy a mezőgazdasági területek 25 %-án 2030-ra ökológiai gazdálkodást kell folytatni.⁷⁰

A Közös Agrárpolitika (KAP) egy olyan jelentős, uniós jogszabály, ami meghatározza az élelmiszertermelési szektor finanszírozását, prioritásait, illetve nagy mértékben befolyásolja az utóbb említett stratégia sikerét.⁷¹ A 2023-2027-es időszakra szóló KAP hozta be az ökörendszereket. Ez utóbbi olyan módszerek bevezetését támogatja, amelyek segítségével a mezőgazdasági termelők minimálisra tudják csökkenteni a gazdálkodás környezetre és éghajlatra kifejtett negatív hatásait. Ez az új mechanizmus közrejátszik a biogazdálkodás támogatásában is.⁷²

⁶⁷COM (2012) 60, Innováció a fenntartható növekedésért: az európai biogazdaság. (Online elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52012DC0060>)

⁶⁸COM (2018) 673 és SWD (2018) 431, Fenntartható biogazdaság Európa számára: a gazdaság, a társadalom és a környezet közötti kapcsolat megerősítése. (Online elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0673&from=EN>)

⁶⁹COM (2022) 283 és SWD (2022) 162, Eredményjelentés az európai biogazdasági stratégiáról. (Online elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52022DC0283>)

⁷⁰COM/2020/381 final, Európai Bizottság: A bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A „termelőtől a fogyasztóig” stratégia a méltányos, egészséges és környezetbarát élelmiszerrendszerért. Brüsszel, 2020.5.20. (Online elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A52020DC0381>)

⁷¹Az új KAP: vajon a Közös Agrárpolitika elér az Európai Zöld Megállapodás célkitűzéseire? (Online elérhető: <https://friendsoftheearth.eu/wp-content/uploads/2022/03/HU-Layout-CAP-Green-Deal.pdf>)

⁷²Ökörendszerek. Hivatalos EU-webhely. (Online elérhető: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/eco-schemes_hu)

Következésképp a mezőgazdasági szektornak, a termelőknek és az élelmiszervállalkozásoknak szerepet kell vállalniuk a fenti célok elérésében.

III. fejezet: Az új európai uniós rendelet

Ebben a fejezetben bemutatom az ökológiai gazdálkodás uniós szabályozásának változásait a 834/2007/EK rendelet és az (EU) 2018/848 rendeletek egymással való összehasonlítása útján.

III.1. Az ökológiai ágazatra vonatkozó új rendelet

Az ökológiai ágazat az Európai Unió élénk agrár- és élelmiszeripari ágazata, ami már nem ugyanazt a marginális szerepet tölti be, mint amit a korábbi szabályozás kidolgozásának idején. Az elmúlt évtizedekben bekövetkezett változásokra tekintettel az ökológiai termelésről szóló régi rendeletet naprakésszé kellett tenni, szükségessé vált a szabályok átdolgozása, korszerűsítése. A korábbi szabályok, illetve mentességek már nem nyújtottak megfelelő biztonságot és bizonyosságot ezen ágazat részére. Az új rendelet összehangoltabb szemlélete minden bizonnyal hozzájárul majd a gyorsabb növekedéshez.⁷³

III.2. A rendeletek hatályba lépése és alkalmazása az EU tagállamaiban

Az első uniós ökológiai gazdálkodásról szóló rendelet 1991-ben született meg és egészen a 2009. január 1-jétől alkalmazandó rendeletig hatályban maradt,^{74 75} ami a 2007-ben kihirdetett, a Tanács ökológiai termelésről és az ökológiai termékek címkézéséről és a 2092/91/EGK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 834/2007/EK rendelete (a továbbiakban: 834/2007 rendelet vagy 2007-es rendelet).

Ezt követően a tagállamok egy három éves jogalkotási folyamatot követően új rendeletet fogadtak el a 2018-ban kihirdetett, az Európai Parlament és a Tanács az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek jelöléséről, valamint a 834/2007/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló 2018/848 rendeletet (a továbbiakban: 2018/848 rendelet vagy 2018-as rendelet) ami, a gazdasági szereplőknek, a termelőknek és a kereskedelmi partnereknek az új

⁷³Az Európai Bizottság hivatalos honlapja. Tájékoztató: Az ökológiai termelésről szóló új rendelet. Brüsszel, 2017. (Elérhető: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/memo_17_4686)

⁷⁴A Tanács 2092/91/EGK Rendelete (1991. június 24.) a mezőgazdasági termékek ökológiai termeléséről, valamint a mezőgazdasági termékeken és élelmiszereken erre utaló jelölésekről. HL L 198., 1991.7.22., 1—15. o. 16. cikk (1) bekezdés

⁷⁵A Tanács 834/2007/EK rendelete (2007. június 28.) az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek címkézéséről és a 2092/91/EGK rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 189., 2007.7.20., 1—23. o. 39. cikk, 42. cikk

szabályozáshoz való alkalmazkodáshoz elegendő időt adva 2022. január 1-jétől alkalmazandó.^{76 77 78}

Azonban a 834/2007/EK rendeletet kell alkalmazni 2026. december 31-ig a harmadik országok által benyújtott, függőben lévő kérelmek elbírálása érdekében.⁷⁹ Megállapítható, hogy a 834/2007/EK rendelet teljes terjedelmében kötelező erejű és közvetlenül alkalmazandó volt valamennyi tagállamban, ami a helyébe lépő rendeletre is vonatkozik.^{80 81}

III.3. A rendeletek szabályozásának szükségessége preambulumaik alapján

A 834/2007/EK rendelet preambuluma szerint a Tanács felkérte a Bizottságot arra, hogy vizsgálja felül a közösségi jogi szabályozást ezen a területen, kiemelt figyelmet fordítva az egyszerűsítésre és az általános koherencia biztosítására. Különösen fontosnak tekintette a szabványok harmonizációját elősegítő elvek megállapítását, valamint amennyiben lehetséges a részletesség csökkentését.⁸² Az ökológiai gazdálkodásra vonatkozó célkitűzések, elvek és szabályok egyértelműbb meghatározása annak érdekében indokolt, hogy elősegítse az átláthatóságot, növelje a fogyasztói bizalmat és hozzájáruljon az ökológiai termelés koncepciójának harmonizált felfogásához.⁸³ A preambulum alapján az ökológiai mezőgazdasági ágazat jelentősége a legtöbb tagállamban egyre növekszik és az ökológiai termelésre vonatkozó jogszabályok egyre fontosabb szerepet töltenek be az agrárpolitika keretrendszerében, szoros összefüggésben a mezőgazdasági piacok alakulásával.⁸⁴

A 2018/848 rendelet preambuluma szintén kiemelte, hogy az uniós ökológiai gazdálkodás az elmúlt években dinamikus növekedésen ment keresztül, amely fejlődés nemcsak az ökológiai gazdálkodási célra használt területek vonatkozásában mutatkozott meg, hanem a mezőgazdasági üzemek számának, illetve az EU-ban regisztrált ökológiai gazdasági szereplők számának növekedésében is. Az ágazat lendületes fejlődésére és a szabályok alkalmazása során szerzett tapasztalatokra figyelemmel a Bizottság felülvizsgálta a korábbi rendeletet és arra a megállapításra jutott, hogy fejleszteni szükséges az uniós keretet ahhoz, hogy az megfeleljen a

⁷⁶(EU) 2018/848 rendelet 61. cikk

⁷⁷Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/1693 rendelete (2020. november 11.) az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek jelöléséről szóló (EU) 2018/848 rendeletnek az alkalmazása kezdőnapja és a rendeletben említett bizonyos egyéb időpontok tekintetében történő módosításáról. HL L 381., 2020.11.13., 1—3. o. 1. cikk 7. pont

⁷⁸KÖSZEGI et al. 2022, 7.p.

⁷⁹(EU) 2018/848 rendelet 48. cikk, 56. cikk, 58. cikk

⁸⁰834/2007/EK rendelet 42. cikk.

⁸¹(EU) 2018/848 rendelet 61. cikk.

⁸²834/2007/EK rendelet preambulum (4) bekezdése

⁸³834/2007/EK rendelet preambulum (5) bekezdése

⁸⁴834/2007/EK rendelet preambulum (2) bekezdése

fogyasztók elvárásainak és az érintettek számára kellően érthető legyen. Ezek tükrében született meg a területre vonatkozó új rendelet, amely egyszerűsítette és összehangolta a szabályokat.⁸⁵

86

III.4. A rendeletek szerkezeti felépítése

Mindkét rendelet ugyanazon területet szabályozza, így sok szerkezeti hasonlóságot mutatnak, viszont jelentős különbségek is megfigyelhetők a kettő között. Az alapvető célok mellett a korábbi és az új rendelet is bemutatja az ökológiai termékek termelésére, feldolgozására, forgalmazására és ellenőrzésére vonatkozó szabályokat, valamint a címkézés során alkalmazott ökológiai jelöléseket és az EU-n kívüli országokkal folytatott kereskedelemre vonatkozó előírásokat. A szerkezetüket vizsgálva megállapítható, hogy mindkettő preambulummal kezdődik, amelyben indokolják a rendelet megalkotásának hátterét, illetve szükségességét. A 2007-es rendelet címekre tagolódik, összesen 42 cikkből áll, míg a 2018-as rendelet fejezetekre oszlik és 61 cikket tartalmaz. Míg a korábbi rendelet inkább általánosabb keretet biztosít, addig az új rendelet részletesebb szabályozást kínál, bővebb terjedelmű, jobban tagolt, illetve elődjénél az egyes területekre vonatkozóan több konkrét szabályt fogalmaz meg.

III.5. A rendeletek célkitűzései

A 834/2007/EK rendelet az ökológiai termelési ágazat fenntartható fejlődésének elősegítését szerette volna elérni és közben biztosította az ökológiai termékek belső piacának hatékony működését, valamint a termelők közötti tisztességes versenyt.⁸⁷

A 2018/848 rendelet célkitűzései nagyrészt megegyeznek az előző szabályozás céljaival.⁸⁸ Az új rendelet hangsúlyozza az uniós szintű szabályok harmonizálását a hatálya alá tartozó összes termékre vonatkozóan, továbbá célként tűzte ki a különböző termékkategóriákra vonatkozó részletes termelési szabályoknak a megállapítását. A hatályos rendelet kimondja az egyenlő feltételek biztosításának fontosságát⁸⁹ és lehetőséget biztosít a csoportos tanúsításra.⁹⁰ A rendelet célja ezekkel az ökológiai termékekbe és az EU-s logóba vetett bizalomnak a megőrzése és a mezőgazdasági kistermelők helyzetének a megkönnyítése.⁹¹

⁸⁵(EU) 2018/848 rendelet preambulum (8)-(9) bekezdései

⁸⁶STANKOVICS-KOVÁCS 2019, 174.p.

⁸⁷834/2007/EK rendelet 1. cikk (1) bekezdése

⁸⁸(EU) 2018/848 rendelet 4. cikk

⁸⁹(EU) 2018/848 rendelet VII. fejezet

⁹⁰(EU) 2018/848 rendelet 36. cikk

⁹¹(EU) 2018/848 rendelet preambulum (123) bekezdése, 5. cikk d) pont

III.6. Az ökológiai termelés fogalma, társadalmi szerepe

Az ökológiai termelés fogalmát és társadalmi szerepét mindkét rendelet szinte ugyanúgy fogalmazza meg. Annyi eltérés figyelhető meg, hogy a régi rendelet „bizonyos fogyasztók” kifejezést használ, míg az új rendelet a „növekvő fogyasztói keresletet” hangsúlyozza. Ezen eltérő kifejezésekkel is utalnak arra, hogy az elmúlt években nőtt az ökológiai termékek iránti piaci igény. Mindkét rendelet megerősíti az ökológiai termelés kettős társadalmi szerepét, miszerint az egyik a fogyasztók ökológiai termékek iránti igényének kielégítése, a másik olyan közjavaknak a termelése, amelyek hozzásegítenek a környezet védelméhez, a vidékfejlesztéshez, valamint az állatok jólétéhez.^{92 93}

III.7. A rendeletek tárgyi és alanyi hatálya

A korábbi rendelet hatálya kiterjedt az emberi fogyasztásra szánt élő vagy feldolgozatlan mezőgazdasági termékekre beleértve az akvakultúra termékeket is, a feldolgozott élelmiszerekre, a takarmányokra, a vetőmagra és vegetatív szaporítóanyagra, valamint az élelmiszerként vagy takarmányként használt élesztőkre.⁹⁴ Az ágazat fejlődésére, illetve a fogyasztói igényekre tekintettel a 2018/848 rendelet számos új termékre kiterjeszti a szabályozást, így az vonatkozik például a sóra, a parafára, az illóolajokra, a természetes mézgákra és gyantákra, a méhviaszra, a kártolatlan és fésületlen pamutra, a kártolatlan és fésületlen gyapjúra.⁹⁵ Ezzel a bővítéssel a termelők több terméket tudnak bevonni az ökológiai termelésbe. Az ökológiainak minősíthető termékek köre tehát pontosan meg van határozva, így például az EU ökológiai logója nem használható kozmetikumokon vagy mosószereken. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az EU ökológiai szabályai nem zárják ki a „bio” vagy „öko” kifejezések használatát a nem mezőgazdasági eredetű termékek esetén, amennyiben azok nem vezetnek félre a fogyasztókat.⁹⁶

Az alanyi hatály a gazdasági szereplőket foglalja magába, akik valamely szakaszhoz (előállítás, előkészítés, jelölés, forgalmazás, export, import) tartozó tevékenységet végeznek. Kivéve a vendéglátó és a közétkeztetési tevékenységet folytatókat, akik nem használhatják ezen logót.⁹⁷

⁹²834/2007/EK rendelet preambulum (1) bekezdése, 2. cikk a) pont, 3. cikk

⁹³(EU) 2018/848 rendelet preambulum (1) bekezdés, 3. cikk 1. pont, 5. cikk

⁹⁴834/2007/EK rendelet 1. cikk (2) bekezdés

⁹⁵(EU) 2018/848 rendelet 2. cikk (1) bekezdés

⁹⁶European Commission: Frequently asked questions on organic rules, 2024. (Elérhető: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-11/organic-rules-faqs_en.pdf) 4-6.p

⁹⁷(EU) 2018/848 rendelet 2. cikk (3) bekezdés

III.8. A rendeletek általános elvei

A 2007-es rendelet általános elvei között szerepel az egyedi termelési módszereknek az alkalmazása, a külső források felhasználásának korlátozása, valamint a természetes anyagok vagy természetes anyagokból nyert anyagoknak a használata. A kémiai úton előállított források alkalmazására szigorú korlátozásokat fogalmaz meg.⁹⁸

Az új rendelet kiemelt figyelmet fordít a természetes rendszerek és ciklusok tiszteletben tartására, valamint a talaj hosszú távú termőképességének, a víz és a levegő állapotának, az állatok és a növények egészségének megőrzésére, javítására. A rendelet részletesebben korlátozza a külső erőforrások felhasználását, illetve kiemeli az energia és a természeti erőforrások felelősségteljes használatát. Előírja az állatok magas szintű jólétének biztosítását és ezzel összefüggésben kifejezetten tiltja az állatok klónozását. Általános alapelv az is, hogy az élelmiszerek előállítása olyan eljárások alkalmazásával történjen, ami nem ártalmas a környezetre, illetve az emberek, állatok, növények egészségére és jólétére. Az új rendeletben fontosabbá vált a helyi termelésnek és a ritka, őshonos fajták megőrzésének az ösztönzése, illetve a rövid értékesítési láncok szerepe.^{99 100}

III.9. Egységes szabályrendszer

A rendeletek hatálya kiterjed a harmadik országokból az unióba behozott termékekre is. A 834/2007/EK szerint akkor lehetett ökológiaiként forgalomba hozni egy harmadik országból behozott terméket, ha az megfelelt a rendeletben előírt bizonyos szabályoknak, az ellenőrző szerv ellenőrizte és az importőrök vagy a nemzeti hatóságok számára a gazdasági szereplők olyan dokumentációval tudtak szolgálni, amely lehetővé tette annak ellenőrzését, hogy az adott szereplő megfelelt-e az előírásoknak.¹⁰¹ Ez azt jelentette, hogy az EU egyenértékűnek ismerte el bizonyos harmadik országok ellenőrzési rendszereit a sajátjaival és az elismert országokban készült ökológiai termékeket úgy tekintették mintha azok az EU-s előírások alapján készültek volna, abban az esetben is ha az adott ország szabályozása nem volt azonos az uniós szabályozással.¹⁰²

A harmadik országok mezőgazdasági termelőire vonatkozóan a 2018-as rendeletben jelentős változások léptek életbe. Az új rendelet az egyenjogúság elve helyett bevezette a megfeleléség

⁹⁸834/2007/EK rendelet 4. cikk

⁹⁹(EU) 2018/848 rendelet 5. cikk

¹⁰⁰STANKOVICS-KOVÁCS 2019, 174.p.

¹⁰¹834/2007/EK rendelet 32. cikk

¹⁰²Az Európai Bizottság hivatalos honlapja. Tájékoztató: Az ökológiai termelésről szóló új rendelet. Brüsszel, 2017. (Elérhető: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/memo_17_4686)

elvét. Ezzel biztosította, hogy a harmadik országból származó gazdasági szereplőkre és termékekre egyenlő versenyfeltételek vonatkozzanak. Minden ökológiai termékre, illetve termelőre ugyanazon szabályok vonatkoznak, így az ökológiai logó Európa-szerte ugyanazokat a minőségi garanciákat jelenti. Az új rendszer célja, hogy a harmadik országok termelői, gazdasági szereplői kifejezetten az EU ökológiai normáinak megfelelő gyakorlatot kövessenek.^{103 104} Ezáltal minden ökológiai terméknek, függetlenül attól, hogy azt az Európai Unióban vagy azon kívül állították elő ugyanazon szabályoknak kell megfelelnie. Ezzel az új szabályozás biztosította azt is, hogy a harmadik országok termelői egyenlő versenyfeltételek mellett működnek az EU piacán. Ezen rendszernek köszönhetően az ökológiai logóval ellátott termékek ellenőrzése is könnyebbé válik.¹⁰⁵

Az egyenértékűség miatt elismert ellenőrző szervezeteknek 2025-ig át kell térniük a megfeleléség elismerésére. Ez az átállás azt jelenti, hogy az új uniós ökológiai rendelet követelményei ettől az időponttól kezdve a harmadik országokra is vonatkozni fognak.¹⁰⁶

III.10. Csoportos tanúsítás

A régi rendelet alapján minden ökológiai gazdasági szereplőnek teljesítenie kellett a rendeletben megállapított követelményeket. Az új rendelet azonban már lehetővé teszi a mezőgazdasági kistermelőknek, hogy csoportos tanúsítási rendszert válasszanak. Külön cikkben rendelkezik ennek feltételeiről, meghatározza a belső ellenőrzési rendszerükre vonatkozó szabályokat, a tagok földrajzi közelségére vonatkozó kritériumokat, illetve a gazdálkodói csoportok tagjaira háruló felelősséget. Ennek a lehetőségnek a biztosításával a kisebb termelők helyzetét egyszerűsítik, hiszen ezzel csökkentik az adminisztratív terheket, valamint a tanúsítási költségeket és ezek által könnyebbé teszik számukra az ökológiai gazdálkodásra való áttérést.^{107 108}

III.11. Az ellenőrzésre vonatkozó szabályozás

A korábbi rendelet előírásai szerint az ellenőrzéseket a tagállamok által kijelölt hatóságok végezték és azok gyakoriságát, valamint jellegét a jogsértések megjelenésének kockázata

¹⁰³STANKOVICS-KOVÁCS 2019, 174.p.

¹⁰⁴(EU) 2018/848 rendelet 44-45. cikk

¹⁰⁵Az Európai Bizottság hivatalos honlapja. Tájékoztató: Az ökológiai termelésről szóló új rendelet. Brüsszel, 2017.

¹⁰⁶Fibl-IFOAM-Organics International, The World of organic agriculture, Statistics-Emerging Trends 2024 (Elérhető: https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1747-organic-world-2024_light.pdf) 175.p.

¹⁰⁷(EU) 2018/848 rendelet 36. cikk

¹⁰⁸Az Európai Bizottság hivatalos honlapja. Tájékoztató: Az ökológiai termelésről szóló új rendelet. Brüsszel, 2017.

határozta meg.^{109 110} Az ellenőrzést követően az adott gazdasági szereplőnek kiállítottak egy igazolást, amiben az állt, hogy tevékenysége a rendeletnek megfelel.¹¹¹ Szabálytalanság esetén gondoskodtak arról, hogy a termék címkéjén ne szerepeljen az ökológiai jelző.^{112 113}

Az új rendelet alapján az ellenőrzési rendszer az óvintézkedések, valamint az ellátási lánc erőteljesebb kockázat-alapú ellenőrzései által szigorúbb lett. Főszabály, hogy évente egyszer a gazdasági szereplőknél helyszíni ellenőrzéseket tartanak. Abban az esetben, ha a korábbi ellenőrzések az előző három évben nem mutattak ki meg nem felelést és a meg nem felelés kockázata alacsony akkor ez az időszak legfeljebb két évre meghosszabbítható.¹¹⁴ Ha az ellenőrző szerv vagy más illetékes hatóság azt gyanítja, hogy valamely gazdasági szereplő olyan terméket kíván forgalomba hozni vagy felhasználni, ami nem biztos, hogy megfelel a rendeleteknek, akkor annak a terméknek a hivatalos vizsgálatát el kell végezni, valamint köteles ideiglenesen megtiltani a termék forgalmazását ameddig a vizsgálat eredménye függőben van.¹¹⁵ Súlyos, ismétlődő jogsértések vagy folyamatos meg nem felelés esetén a szereplők számára, meghatározott időszakra megtiltható az ökológiai termékként kínált termékek értékesítése, a tanúsítványukat pedig visszavonhatják vagy felfüggeszthetik.¹¹⁶ Az ellenőrzésekre vonatkozó szabályokat az (EU) 2017/625 rendeletben meghatározott előírásokkal együtt kell alkalmazni.^{117 118}

III.12. GMO-k tilalma az ökológiai termelésben

A régi rendelet megtiltotta az ökológiai termelés során a génmódosított organizmusok (GMO-k) és az azokból, illetve azok felhasználásával előállított termékek használatát.¹¹⁹ A rendelet úgy határoz, hogy a gazdasági szereplők támaszkodhatnak a termékeket kísérő címkézésre vagy más olyan kísérő dokumentumokra, amelyek lehetővé teszik számukra a tilalom betartásának ellenőrzését. Amennyiben nem áll rendelkezésükre olyan információ, amely arra utalna, hogy a kérdéses termékek címkézése nem felel meg az előírásoknak, a gazdasági szereplők

¹⁰⁹834/2007/EK rendelet 27. cikk (3) bekezdés

¹¹⁰834/2007/EK rendelet 27. cikk (1) bekezdés

¹¹¹834/2007/EK rendelet 29. cikk

¹¹²834/2007/EK rendelet 30. cikk

¹¹³EUR-Lex: Ökológiai termékek termelése és címkézése (2021-ig) (Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/production-and-labelling-of-organic-products-until-2021.html>)

¹¹⁴(EU) 2018/848 rendelet 38. cikk (3) bekezdés

¹¹⁵(EU) 2018/848 rendelet 41. cikk (1) bekezdés

¹¹⁶(EU) 2018/848 rendelet 42. cikk

¹¹⁷(EU) 2018/848 rendelet 37. cikk

¹¹⁸EUR-Lex: Ökológiai termékek termelésének és címkézésének uniós szabályai (2022-től) (Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/eu-rules-on-producing-and-labelling-organic-products-from-2022.html>)

¹¹⁹(EU) 2018/848 rendelet 3. cikk 58-60. pont

feltételezhetik, hogy ha a címkén és a kísérő dokumentumokon nem szerepelnek GMO-k, akkor az általuk vásárolt élelmiszer és takarmány termékek előállítása során nem használtak fel GMO-t.¹²⁰

Az új rendelet megerősíti, hogy a GMO-k és az azokból vagy azok felhasználásával készült termékek összeegyeztethetetlenek az ökológiai termelés fogalmával, illetve a fogyasztók ökológiai termékekkel kapcsolatos elvárásaival. Az állatgyógyászati készítmények kivételével a GMO-k és a GMO-k felhasználásával készült termékek alkalmazása a hatályos szabályok alapján is minden esetben tilos.^{121 122}

III.13. Növényvédő szerek használatának engedélyezése az ökológiai termelésben

Az új szabályozás nem változtat ezen a területen. A tanúsított termelők a növényi kultúrájukhoz továbbra sem alkalmazhatnak engedéllyel nem rendelkező növényvédő szereket. Az új rendelet, a korábbival szemben elővigyázatossági rendelkezéseket tartalmaz annak érdekében, hogy az ökológiai termékek a meg nem engedett szerekkel ne érintkezhessenek, illetve, hogy a véletlen szennyeződések is minimálisra csökkentsék.¹²³ A gazdáknak ennek érdekében minden szükséges intézkedést meg kell tenniük, ha azonban csalás vagy gondatlanság miatt mégis szennyeződés áll fenn, úgy a termék elveszti ökológiai minősítését.^{124 125 126}

III.14. Átállási időszak

Az átállási időszakra mindkét rendelet tartalmaz előírásokat, azonban az új rendeletben részletesebben került meghatározásra.¹²⁷ Egy mezőgazdasági üzemnek az ökológiai termékek termelésére való átállásához úgynevezett átállási időszakon kell keresztül mennie, amely alatt az ökológiai termelés szabályait be kell tartani, annak ellenére, hogy a termékeket még nem lehet ezen szakaszban ökológiaiainak tekinteni. Az átállási időszak letelte, illetve az ellenőrzés megtörténte után szabad csak ökológiai termékként forgalmazni a termékeket.^{128 129} Az átállási időszakot követően az ökológiai gazdálkodásra áttérő gazdaságot az ökológiai termelés előírásainak megfelelően kell kezelni. A rendelet alapján lehetőség van arra is, hogy egy

¹²⁰834/2007/EK rendelet 9. cikk

¹²¹(EU) 2018/848 rendelet 11.cikk

¹²²(EU) 2018/848 rendelet 5. cikk f) pont iii) alpont

¹²³(EU) 2018/848 rendelet 3. cikk 5.,26. pont

¹²⁴Az Európai Bizottság hivatalos honlapja. Tájékoztató: Az ökológiai termelésről szóló új rendelet. Brüsszel, 2017.

¹²⁵834/2007/EK rendelet 12. cikk (1) bekezdés h) pont, 16. cikk (1) bekezdés a) pont

¹²⁶(EU) 2018/848 rendelet 24. cikk (1) bekezdés a) pont, 27., 28., 31. cikk

¹²⁷(EU) 2018/848 rendelet 3. cikk 11. pont

¹²⁸834/2007/EK rendelet 17. cikk

¹²⁹(EU) 2018/848 rendelet 10. cikk (1) bekezdés

gazdaságon belül egyszerre legyen ökológiai átállás alatti és nem ökológiai terület. Ez utóbbi azonban csak abban az esetben jogszerű, ha a tevékenységek egyértelműen és valóban elkülönülnek egymástól.¹³⁰

III.15. Az összehasonlítás összegzése

Az összehasonlító elemzés alapján megállapítható, hogy a 2018/848 számos újítást vezetett be, amelyek közül a legfontosabbak a következők. Az új szabályozás megerősítette az ellenőrzési rendszert, amely segít a fogyasztók ökológiai rendszerbe vetett bizalmának növelésében. A csoportos tanúsítással új lehetőséget vezetett be a mezőgazdasági kistermelők számára, megkönnyítve ezzel a helyzetüket. Szigorodtak az importált ökológia termékekre vonatkozó előírások, aminek célja, hogy egyenlő versenyfeltételeket biztosítson a harmadik országok gazdasági szereplőinek és termékeinek. Továbbá bővítette a szabályozás hatálya alá tartozó termékek körét is. A 2018-as rendelet megerősítette továbbá a génmódosított vagy azok révén előállított termékek felhasználására vonatkozó tilalmat.¹³¹

¹³⁰(EU) 2018/848 rendelet 38. cikk (1) bekezdés b) pont

¹³¹KŐSZEGI et.al 2022, 7.p.

IV. fejezet: Értelmezési kérdések az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlata alapján

IV.1. Az élelmiszerelőállításra és az annak során felhasználható összetevők előírásainak bemutatására vonatkozó jogeset¹³²

Az alábbiakban bemutatott, az élelmiszerelőállítással, valamint az annak során felhasználható összetevőkkel kapcsolatos jogeset rávilágít az ökológia ágazat korábbi szabályozásának hiányosságaira, valamint jól tükrözi az Európai Unió Bíróságának az ítélkezési gyakorlatát, illetve a kialakult joghézagra adott válaszát.

Az ismertetésre kerülő jogvita tárgyát a *lithothamnium*, azaz vörös korallalga¹³³ képezte és az ügy tényállása a következő volt. A Natumi GmbH szója- és rizsitalok gyártásával foglalkozott. Az italokhoz por alakban vörös algát, algamészt¹³⁴ adott hozzá, azok kalciumtartalmának növelése érdekében, ugyanis ez az algafaj kalciumban gazdag forrás. A forgalmazott „Soja Drink Calcium” nevű italt a Natumi „bio” címkével, illetve olyan megjelölésekkel hozta forgalomba, mint például „magas kalciumtartalmú tengeri algával”.¹³⁵ A hatóság figyelmeztette a gyártót, hogy tilos a kalcium-karbonát ásványi anyagként történő felhasználása az ökológiai termékek kalciummal való dúsításának céljából. Ezt követően vitás helyzet alakult ki a felek között. Az alapügyben eljáró bíróság álláspontja szerint ezen algamész olyan ásványi anyagnak tekintendő, amelynek az ökológia termékekhez való hozzáadása főszabály szerint nem engedélyezett.¹³⁶ A kérdés előzetes döntéshozatali kérelem útján került az Európai Unió Bíróságához, aminek célja a 834/2007/EK tanácsi rendelet és a 889/2008/EK bizottsági rendelet értelmezése volt.^{137 138}

Fontos kiemelni, hogy a jogeset szempontjából hatályos jogszabályok a korábbi 834/2007/EK rendelet és az annak végrehajtási szabályairól szóló 889/2008/EK bizottsági rendelet.

¹³²A jogeset elemzéséhez felhasználtam a Bíróság ítéletét és Jean Richard de la Tour főtanácsnok indítványát. C-815/19. Natumi GmbH v Land Nordrhein-Westfalen (2021) ECLI:EU:C:2021:336.

Jean Richard de la Tour főtanácsnok indítványa a C-815/19.sz. ügyben (2020) ECLI:EU:C: 2020:1008.

¹³³Lithothamnium calcareum: más néven vörös alga, amely egy Nyugat-Európa vizeiben, mélyen a tenger felszíne alatt honos algafaj. Összetételét tekintve kiemelkedő, mivel nyomelemekben, ásványi anyagokban és kalciumban gazdag forrás. A magas kalciumtartalma miatt gyakori összetevője különböző étrend-kiegészítőknek, kozmetikai termékekben is felhasználják, valamint a mezőgazdaságban természetes trágyaként is használják. (Elérhető: <https://www.ferwer.hu/szokincs/anyag/lithothamnium-calcareum>, [https://www.febeisz.eu/ckfinder/userfiles/files/rizstejes%20cikkhez%20\(összetevők,%20jelölések\)-converted.pdf](https://www.febeisz.eu/ckfinder/userfiles/files/rizstejes%20cikkhez%20(összetevők,%20jelölések)-converted.pdf))

¹³⁴Az alga elpusztult maradványainak megtisztításával, összezúzásával és szárításával állítják elő. C-815/19. sz. ügy 16.pont

¹³⁵C-815/19. sz. ügy 2021, 16-17. pontok

¹³⁶C-815/19. sz. ügy 2021,18. pont

¹³⁷834/2007/EK rendelet

¹³⁸Jean Richard de la Tour 2020, (1)-(2) bekezdés

A konkrét összetevő tehát az algamész, amivel kapcsolatban értelmezési problémák merültek fel. A végrehajtási rendelet V. melléklete az állatok takarmányozása vonatkozásában az algamészt ásványi eredetű takarmány alapanyagként sorolja be. A mellékletben a kalcium kifejezés alpontjaként szerepel az algamész kifejezés, így feltehetően a jogalkotó tisztában volt annak kalcium tartalmával.¹³⁹ Ugyanezen rendelet IX. melléklete a felhasználható nem ökológiai összetevők közé sorolja az algákat. Azonban a melléklet ebben az esetben már nem algamész kifejezést használ, hanem általánosabban fogalmaz és az alga szót használja.¹⁴⁰ Az értelmezési probléma tehát, hogy ha az alga ásványi anyagnak minősül, akkor főszabály szerint csak akkor használható fel, ha normál fogyasztásra szánt élelmiszerben való felhasználásuk jogilag közvetlenül elő van írva, ha azonban mezőgazdasági eredetű, nem ökológiai összetevőnek tekintjük akkor felhasználható közvetlen jogi előírás nélkül is.^{141 142}

A Bíróság elé három kérdést terjesztettek elő. Az említett alga felhasználható-e összetevőként az ökológiai élelmiszerek feldolgozása során, az elhalt alga felhasználása is megengedett-e, illetve, hogy ezen feldolgozott élelmiszerek címkézése során feltüntethetőek-e az ökológiai gazdálkodási módszerre, valamint a kalciumra utaló kifejezések.¹⁴³

Az alábbiakban ismertetem a Bíróság értelmezési szempontjait. Az a tény, hogy a végrehajtási rendelet V. melléklete a takarmányokra vonatkozóan úgy határoz, hogy az algamész ásványi eredetű alapanyag az élelmiszerek besorolása szempontjából nem releváns. Ennek oka, hogy a takarmányoknak az osztályozása az algának a tápanyagbevitelére, azaz más szempont alapján történik mint az élelmiszerek esetében.¹⁴⁴ A következő szempont, hogy a bizottsági rendelet VIII. melléklete, amely az emberi fogyasztásra szánt élelmiszerek tekintetében tartalmazza az összetevőként felhasználható ásványi anyagokat nem tartalmaz az algára vonatkozó rendelkezést.¹⁴⁵ Egyúttal viszont a IX. mellékletben, amely szintén az emberi fogyasztásra szánt élelmiszerek tekintetében rögzíti az összetevőként felhasználható, mezőgazdasági eredetű nem ökológiai termékeket, tartalmaz az algákra vonatkozó előírást, mindezt megszorítás nélkül, így a szóban forgó algára, illetve az abból kinyert algamészre is kiterjed.¹⁴⁶ Az előzőekből, amennyiben kizárólag a mellékletek szerinti jegyzékeket vesszük alapul az a következtetés

¹³⁹A Bizottság 889/2008/EK rendelete (2008. szeptember 5.) az ökológiai termelés, a címkézés és az ellenőrzés tekintetében az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek címkézéséről szóló 834/2007/EK rendelet részletes végrehajtási szabályainak megállapításáról HL L 250., 2008.9.18., 1—84. o. V. melléklet 3.3. pontja

¹⁴⁰889/2008. rendelet IX. melléklet 1.3. pontja

¹⁴¹Jean Richard de la Tour 2020, 70. pont

¹⁴²889/2008. rendelet 27. cikk (1) bekezdés f) pont, 834/2007/EK rendelet 19. cikk (2) bekezdés b) pont

¹⁴³C-815/19. sz. ügy 2021, 33. pont

¹⁴⁴C-815/19. sz. ügy 2021, 44. pont

¹⁴⁵C-815/19. sz. ügy 2021, 47. pont

¹⁴⁶889/2008. rendelet IX. melléklet 1.3. pontja

lenne levonható, hogy a vizsgált algamész felhasználható összetevőként, mint mezőgazdasági eredetű nem ökológiai termék, hiszen szerepel a IX. mellékletben.

A 2007-es alaprendelet szerint azonban nem ökológiai mezőgazdasági összetevőket kizárólag akkor lehet az említett jegyzékbe felvenni, ha az a rendeletben meghatározott kritériumoknak megfelel. Nevezetesen, hogy ne álljon rendelkezésre más ökológiailag engedélyezett alternatíva, valamint, hogy az összetevő elengedhetetlen legyen az élelmiszerek előállításához vagy tartósításához.¹⁴⁷ A konkrét összetevő kapcsán vizsgálni kellett tehát ezen kritériumok teljesülését. Ami az első kritériumot illeti nem található más engedélyezett alternatíva, ezért ez teljesített. Azonban a második kritérium esetén nem tűnik úgy, hogy az algamész hozzáadása nélkülözhetetlen lenne az előállításához, tartósításhoz vagy az uniós ételmezési szabályoknak való megfeleléshez. Ebből adódóan ezen második kritérium a jelen ügyben nem teljesül.¹⁴⁸ Ezek alapján tehát a szóban forgó alga, mint nem ökológiai termelésből származó, mezőgazdasági eredetű összetevőként sem adható hozzá az italokhoz.

Ezen túl fontos kiemelni, hogy a bíróság rámutatott arra, hogy a hozzáadás célja kalciummal dúsítás volt. A kalcium viszont már ásványi anyagnak minősül, amit csak akkor lehetett volna hozzáadni, ha arra vonatkozóan van közvetlen jogszabályi rendelkezés. Nem állt rendelkezésre olyan információ, amelyből kitűnne egy olyan nemzeti vagy uniós jogi szabálynak a megléte, amely közvetlenül előírja a kalciumnak az alapügyben szóban forgó rizs-és szójaalapú ökológiai italokhoz való hozzáadását ahhoz, hogy azokat forgalomba lehessen hozni. Így a IX. mellékletre hivatkozott engedélyezés, azaz, ha mezőgazdasági eredetű, nem ökológiai összetevőként megengedték volna az alga felhasználását az ökológiai termékek feldolgozása során, az a VIII. mellékletben szereplő tilalom megkerülését jelentette volna, tehát ebből a szempontból is jogellenes a hozzáadás. Ha az adott algát elfogadták volna felhasználható, mezőgazdasági eredetű, nem ökológiai élelmiszerként akkor az hatástalanná tette volna az ásványi anyagokra vonatkozó szigorú szabályokat.¹⁴⁹ Ebből is látszik, hogy az ökológiai termékeket milyen nagy mértékben védik a szabályok és a jogesetből kitűnik az is, hogy az ökológiai eredetű termékek előállítására és az ezekhez felhasználható összetevőkre milyen szigorú szabályozás vonatkozik.

A fentiekre tekintettel a Bíróság válasza az volt, hogy az algamésznek mint mezőgazdasági eredetű, nem ökológiai összetevőnek a rizs- és szója alapú ökológiai italokhoz vagy más

¹⁴⁷834/2007/EK rendelet (21) cikk (1) bekezdés, C-815/19. sz. ügy 55. pont

¹⁴⁸C-815/19. sz. ügy 2021, 57-58. pont

¹⁴⁹C-815/19. sz. ügy 2021, 69-70. pont

hasonló ökológiai élelmiszerekhez, azok kalciummal való dúsítása céljából történő hozzáadása a bizottsági rendelettel ellentétes.¹⁵⁰

A jelenleg hatályos 2021/1165 végrehajtási rendelet már két algafajt név szerint megnevez a felhasználható nem ökológiai mezőgazdasági eredetű összetevők között, a szóban forgó algafaj azonban nincs közöttük.¹⁵¹ A végrehajtási rendelet és a 2018-as ökológiai rendelet egyértelműen meghatározzák, hogy a feldolgozott ökológiai élelmiszerek előállítása során kizárólag a felsorolt nem ökológiai mezőgazdasági eredetű összetevők használhatóak fel. Mivel azok között a *lithothamnium* nem szerepel, így nem ökológiai mezőgazdasági eredetű összetevőként a jelenlegi szabályozás alapján sem lehetne felhasználni az algát.

Továbbá fontos, hogy a Bíróság értelmezése, miszerint az alga hozzáadása a VIII. melléklet megkerülését eredményezhetné, a jelenlegi jogszabályi rendszerben nem merülne fel. Ugyanis a szabályozás egyértelművé teszi, hogy a mezőgazdasági nem ökológiai összetevők feldolgozott ökológiai élelmiszerekhez való hozzáadásának engedélyezését nem kell figyelembe venni abban az esetben, ha ezek az összetevők olyan anyagként kerülnek felhasználásra, mint amilyenek többek között az ásványi anyagok is.^{152 153} Ez azt jelenti, hogy még ha az alga benne is lenne a feldolgozott ökológiai élelmiszerek előállításához felhasználható nem ökológiai mezőgazdasági eredetű összetevők listájában, akkor sem lehetne felhasználni (közvetlen jogszabályi előírás nélkül) kalcium dúsítás céljából, ásványi anyagként. Az új szabályozás ugyanis már egyértelműen, tételesen kimondja, hogy az engedélyezett felhasználható összetevőkre vonatkozó engedélyezés nem alkalmazandó, ha azokat más minőségben például ásványi anyagként használják fel.

A jelenlegi jogszabályi környezetben tehát már egyértelmű lenne ennek a kérdésnek az eldöntése. A jogeset rávilágított az uniós szabályozás változására, valamint, hogy a tendencia a nem ökológiai elemeknek az ökológiai élelmiszerekhez való hozzáadásának a lehető legteljesebb korlátozása felé halad, bizonyos esetekben, az előírt feltételek betartása esetén lehetséges a nem ökológiai eredetű összetevők felhasználása, de az alapvető cél ezek felhasználásának a minimálisra csökkentése.¹⁵⁴

¹⁵⁰C-815/19. sz. ügy 2021, 72. pont

¹⁵¹A Bizottság (EU) 2021/1165 végrehajtási rendelete (2021. július 15.) bizonyos termékek és anyagok ökológiai termelésben való használatának engedélyezéséről és ezek jegyzékének összeállításáról. HL L 253., 2021.7.16., 13—48. o. 7.cikk, V. melléklet B. rész

¹⁵²(EU) 2021/1165 rendelet 7. cikk második fele, (EU) 2018/848 rendelet II. melléklet IV. rész, 2.2.2. pontja

¹⁵³C-815/19. sz. ügy 2021, 71-72. pont

¹⁵⁴Jean Richard de la Tour 2021, 70. pont

IV.2. A címkézésre, az elsődleges termelésre és a forgalmazásra vonatkozó jogesetek

A címkézésre, az elsődleges termelésre és a forgalmazásra vonatkozó jogeseteket szintén fontosnak tartom, azonban dolgozatomban terjedelmi korlátjaira tekintettel ezekről csak röviden, fogalmi szinten teszek említést.

A C-135/03. sz. ügy egyes, a címkézéssel kapcsolatban felmerülő kérdéseket vizsgál. Az eset a 2092/91/EGK rendelethez kötődik. Nem ismertetem teljeskörűen az ügy részleteit, illetve a Bíróság döntését, azonban meg kell említeni, hogy a mai napig érvényes kijelentéseket találunk a Bíróság ezen vitás kérdésben hozott határozatában. A jogeset központi problémája az volt, hogy egy spanyol nemzeti rendelkezés megengedte a „bio” kifejezés használatát olyan termékekre, amelyeket nem ökológia módszerekkel állítottak elő. Az ügy ezen gyakorlatnak a közösségi joggal való összeegyeztethetlenségéről szólt. Már a 2092/91 rendelet is törekedett arra, hogy a fogyasztókat megvédje a félrevezető jelölésektől, illetve, hogy segítse őket az ökológiai termékek beazonosításában. Ennek a célnak viszont nem felelne meg, ha ugyanazt a jelölést egyik tagállamban ökológiai termékek esetén használnák, máshol pedig egyéb, más módon előállított termékeken is szerepelhetne.^{155 156}

A jelenleg hatályos rendelet is ezen szellemiséget követi, ugyanis előírja, hogy különösen milyen kifejezések használhatóak a jelölés során, illetve, hogy nem alkalmazhatóak a termékeken olyan jelölések, amelyek megtévesztik a fogyasztókat. A címkézési szabályokkal biztosítják, hogy a fogyasztók pontos információk alapján tudjanak döntéseket hozni. A 2018/848 rendelet részletesen rendelkezik az ökológiai élelmiszerek jelöléséről. A feldolgozott élelmiszerek esetében akkor használhatóak a jelölések, ha a termék mezőgazdasági eredetű összetevőinek legalább 95 tömegszázaléka ökológiai. Az ökológiai élelmiszerekben általában a mezőgazdasági összetevők 100%-a ökológiai, de szükség esetén tehát, legfeljebb öt százalékban lehetséges más felhasználható összetevőnek a használata. A jelöléshez ezen felül a rendelet további előírásokat tartalmaz. A feldolgozott élelmiszereknek meg kell felelniük a rendeletben meghatározott termelési szabályoknak, illetve valamennyi aromakomponens és aromakomponens-hordozónak ökológiainak kell legyen.^{157 158} Fontos látni, hogy a „bio” kifejezés nem lehet csupán egy reklámfogás, hiszen ezen a területen alapvető fontosságú a hitelesség és a minőség. Megállapítható, hogy ez utóbbi elkerülése érdekében az ökológiai

¹⁵⁵Juliane Kokott főtanácsnok indítványa a C-135/03. sz. ügyben (2005) ECLI:EU:C:2005:175. 15., 33., 34. pont

¹⁵⁶C-135/03. sz. ügy Európai Közöségek Bizottsága v Spanyol Királyság (2005) ECLI:EU:C:2005:457. 16. pont

¹⁵⁷(EU) 2018/848 rendelet 30. cikk (1), (2), (5) bekezdés

¹⁵⁸NEAL D. FORTIN: *Food regulation. Law, science, policy, and practice.* (third edition) John Wiley and Sons. Hoboken, 2022. 112.p. 6.3.3. Labeling of Organic Products

jelölés mögött szigorú előírások állnak. Az Európai Unió Bírósága egy másik ügyben (C-137/13. sz. ügy) is kimondta, hogy fontos megőrizni a fogyasztóknak az ökológiai jelöléssel felcímkézett termékek iránti bizalmát.¹⁵⁹

A C-497/17. sz. ügy az elsődleges termeléshez köthető. A jogvita központi kérdése az volt, hogy az uniós jogszabályok megengedik-e az ökológiai gazdálkodásra vonatkozó címke használatát az olyan termékek esetében, amelyek vallási célból, kábítás nélkül levágott állatokból származnak. A Bíróság tulajdonképpen arra kereste a választ, hogy az előzetes kábítás nélkül levágott állat húsa tekinthető-e ökológiai terméknek. A jogesetre alkalmazandó 834/2007 rendelet meghatározta, hogy a magas szintű állatjóléti szabványokat tiszteletben kell tartani és biztosítani kell, hogy az állat egész élete alatt a lehető legkevesebbet szenvedjen, ebbe beleértve a levágását is. Azonban a rendelet nem rendelkezik arról, hogy levágáskor az állatok szenvedése milyen módszerrel csökkenthető a legkisebb méretűre.¹⁶⁰ A Bíróság az előterjesztett kérdésre azt a választ adta, hogy az ökológia logó használata nem engedélyezett a vallási célból, előzetes kábítás nélkül levágott állatokból származó termékek esetén.¹⁶¹

A kábítás igénybevételéről vagy annak mellőzéséről a jelenlegi szabályozás szintén hallgat.¹⁶² Ezen jogeset kapcsán említtem meg az elsődleges termelés definícióját, ami a következő: az elsődleges termékek előállítása, termesztése, tenyésztése, továbbá ide kell érteni a haszonállatok tenyésztését, levágását, fejését, a termés betakarítását, a vadászatot és a halászatot is.¹⁶³ Az elsődleges termelés az élelmiszerlánc kiindulópontja, nagy szereppel bír az élelmiszerellátás biztosításában.

A C-289/16. sz. ügyet a forgalmazással összefüggésben említtem. Az Európai Unió Bírósága ebben az ügyben a végső fogyasztóknak vagy a végfelhasználóknak történő közvetlen értékesítéssel foglalkozott. Lényegében az ügyben arra keresték a választ, hogy a korábbi ökológiai rendelet értelmében, a közvetlen értékesítés feltételezi-e az eladó és a végső fogyasztó egyidejű jelenlétét vagy az értékesítés harmadik fél közreműködése nélkül is végbemehet. Az ügyben a kérdés az online kereskedelem és távértékesítés szövegkörnyezetében merült fel. Az eset háttérében a régi rendelet egyik cikkének értelmezése állt, amely kimondta, hogy a kötelező

¹⁵⁹C-137/13. sz. ügy a Herbaria Kräuterparadies GmbH v Freistaat Bayern (2014) ECLI:EU:C:2014:2335.

¹⁶⁰C-497/17. sz. ügy Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs (OABA) V Ministre de l'Agriculture et de l'Alimentation, Bionoor SARL, Ecocert France SAS, Institut national de l'origine et de la qualité (INAO) (2019) ECLI:EU:C:2019:137. 17-18. pont

¹⁶¹C-497/17. sz. ügy 2019.,

¹⁶²Nils Wahl főtanácsnok indítványa a C-497/17. sz. ügyben (2018) ECLI:EU:C:2018:747. 1., 30., 85., 92., 93. pont

¹⁶³178/2002/EK rendelet 3. cikk 17.

ellenőrzési rendszer alól bizonyos gazdasági szereplők mentesülhetnek, ha közvetlenül a végső fogyasztóknak értékesítették a termékeket, illetve ehhez más feltételeket is meghatározott még a rendelet.¹⁶⁴ A főtanácsnok indítványában vizsgálta a mentesség indokát, ami az volt, hogy az ökológiai termelésekre vonatkozó szabályok megsértésének a kockázata az értékesítési lánc utolsó kiskereskedői esetében nagyon alacsony, illetve esetükben a nyomkövethetőségi aggályok is irrelevánsak.¹⁶⁵ Nem volt egyértelmű azonban, hogy ez a mentesség az internetes kiskereskedők esetében alkalmazható-e. A Bíróság határozatában kimondta, hogy ilyen esetekben szükséges az eladó és a fogyasztó egyidejű jelenléte. A Bíróság szerint az értesítési és ellenőrzési követelmények alkalmazása az online kereskedelem és a távértékesítés esetén indokolt, mivel ezekben az esetekben a nagy mennyiségű termékek raktározása, valamint a szállítások nagy kockázatot hordoznak magukban a termékek átcímkezésére, kicserélésére vagy esetlegesen fertőzésére vonatkozóan.¹⁶⁶

Az új rendelet továbbra is tartalmazza ezt a mentességet azon gazdasági szereplők részére, akik közvetlenül a végső fogyasztók részére értékesítenek. A hatályos szabályozás azonban szigorúbb és részletesebb (például meghatározza az éves értékesített termékek mennyiségének felső határát, az éves forgalomra is korlátokat vezet be) előírásokat tartalmaz. A 2018-as rendelet szerint a tagállamok dönthetnek a mentesség alkalmazásáról. Az új szabályozás is tartalmaz a közvetlen értékesítésén kívül további feltételeket, például, hogy az értékesített termék ne harmadik országból származzon.¹⁶⁷ Ezen a területen is megfigyelhető az, hogy az új rendelet precízebb és szigorúbb szabályozást vezetett be.

¹⁶⁴834/2007 rendelet 28. cikk (2) bekezdés

¹⁶⁵Evgeni Tanchev főtanácsnok indítványa a C-289/16. sz. ügyben (2017) ECLI:EU:C:2017:438. 2. 31. 34. pontok

¹⁶⁶ C-289/16. sz. ügy a Kamin und Grill Shop GmbH v Centrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs eV (2017) ECLI:EU:C:2017:758. 18., 33., 34. pontok

¹⁶⁷(EU) 2018/848 35. cikk (8) bekezdés

Összegzés

Dolgozatomban arra törekedtem, hogy átfogó képet nyújtsak az ökológiai termelésre vonatkozó jogszabályi környezetről és annak a gyakorlatban felmerülő kihívásairól. Bemutattam, hogy az ökológiai gazdálkodásnak jelentős szerepe van a fenntarthatóságban és célja, hogy tisztességes versenyt biztosítson a termelők számára, valamint átláthatóbb piacot teremtsen a fogyasztók részére. Ez utóbbi azért fontos, mert a fogyasztói bizalom növelése nélkülözhetetlen ezen termelési ág további bővüléséhez.

Munkámban rávilágítottam az agrárjog és az élelmiszerjog közötti kapcsolatra, valamint figyelmet fordítottam arra, hogy elhatároljam egymástól az olyan lényeges fogalmakat, mint a multifunkcionális gazdálkodás és a fenntarthatóság. Igyekeztem pontosabb képet adni az ökológiai gazdálkodásról és más környezettudatos alternatív mezőgazdasági módszerekről. A korábbi és a jelenlegi ökológiai rendeletek áttekintése, egymással való összevetése során világossá vált, hogy az új szabályozás számos jelentős újítást vezetett be. Megállapítható, hogy a hatályos rendelet sok helyen orvosolt joghézagokat és értelmezési nehézségeket. A jogesetek elemzése megerősítette, hogy rendkívül összetett területről van szó, az ágazatban való megfelelő eligazodáshoz nem elég egyetlen jogszabály ismerete. Ez a komplexitás nem csak a jogi oldalról jelenthet kihívást, hanem a gazdák számára is bonyolultnak tűnhet és eltántoríthatja őket az ezen termelési formára történő átállástól. Ezek miatt kérdésessé válhat, hogy a dolgozatomban említett ökológiai termelésre vonatkozó területnövelési célok a kitűzött határidőkre meg tudnak-e valósulni. Véleményem szerint javasolt lehet az olyan kevésbé szabályozott, de a fenntarthatóságot elősegítő gazdálkodási rendszerek támogatása, mint például a permakultúra vagy a vízmegkötő gazdálkodás. Ezen alternatív rendszerek csökkenthetik a szabályozásból eredő akadályokat.

Összességében elmondható, hogy az ökológiai gazdálkodás területe számos lehetőséget rejt magába. Ahogy dolgozatomban is látható a 2007-es és a 2018-as rendeletek közötti újítás nagy mértékben hozzájárult a fejlődéshez, így a jövőben is fontos, hogy a jogszabályi rendszer a gazdálkodók és a fogyasztók igényeihez igazodva tovább fejlődjön.

Irodalomjegyzék

Nyomtatott irodalom

- FODOR LÁSZLÓ: *Agrárjog. Fejezetek a mezőgazdasági életviszonyok sajátos szabályozás köréből*. DE Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen, 2005.
- NAGY JENŐ: *Ökológiai gazdálkodás*. Szaktudás Kiadó Ház. Budapest, 2009.
- NEAL D. FORTIN: *Food regulation. Law, science, policy, and practice*. (third edition) John Wiley and Sons. Hoboken, 2022.
- RADICS LÁSZLÓ: *Ökológiai gazdálkodás*. Dinasztia Kiadó. Budapest, 2001.
- ROSZÍK PÉTER: *Az ökológia gazdálkodásról gazdáknak, közérthetően*. Biokontroll Hungária Nonprofit Kft. Budapest, 2018.
- SELÉNDY SZABOLCS: *Biogazdálkodás az ökológiai szemléletű gazdálkodás kézikönyve*. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó. Budapest, 1997.
- VALERIA PAGANIZZA: Organics. In: Bernd van der Meulen-Bart Wernaart: *EU Food Law Handbook*. Wageningen Academic Publishers. The Netherlands, 2020.

Nemzetközi források

- A Tanács 2092/91/EGK Rendelete (1991. június 24.) a mezőgazdasági termékek ökológiai termeléséről, valamint a mezőgazdasági termékeken és élelmiszereken erre utaló jelölésekről. HL L 198., 1991.7.22., 1—15. o.
- Az Európai Parlament és a Tanács 178/2002/EK rendelete (2002. január 28.) az élelmiszerjog általános elveiről és követelményeiről, az Európai Élelmiszerbiztonsági Hatóság létrehozásáról és az élelmiszerbiztonságra vonatkozó eljárások megállapításáról, HL L 31., 2002.2.1, p. 1–24.
- Az Európai Parlament és a Tanács 852/2004/EK rendelete (2004. április 29.) az élelmiszer-higiéniáról, HL L 139., 2004.4.30, p. 1–54
- A Tanács 834/2007/EK rendelete (2007. június 28.) az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek címkézéséről és a 2092/91/EGK rendelet hatályon kívül helyezéséről. HL L 189., 2007.7.20., 1—23. o.
- A Bizottság 889/2008/EK rendelete (2008. szeptember 5.) az ökológiai termelés, a címkézés és az ellenőrzés tekintetében az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek címkézéséről szóló 834/2007/EK rendelet részletes végrehajtási szabályainak megállapításáról HL L 250., 2008.9.18., 1—84. o.

- Az Európai Parlament és a Tanács 1169/2011/EU rendelete (2011. október 25.) a fogyasztók élelmiszerekkel kapcsolatos tájékoztatásáról, az 1924/2006/EK és az 1925/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról és a 87/250/EGK bizottsági irányelv, a 90/496/EGK tanácsi irányelv, az 1999/10/EK bizottsági irányelv, a 2000/13/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv, a 2002/67/EK és a 2008/5/EK bizottsági irányelv és a 608/2004/EK bizottsági rendelet hatályon kívül helyezéséről EGT-vonatkozású szöveg, HL L 304., 2011.11.22., 18—63. o.
- COM (2012) 60, Innováció a fenntartható növekedésért: az európai biogazdaság. (Online elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52012DC0060>)
- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió Működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. 2016/C 202/01
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/848 rendelete (2018. május 30.) az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek jelöléséről, valamint a 834/2007/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről, HL L 150., 2018.6.14., 1—92. o
- COM (2018) 673 és SWD (2018) 431, Fenntartható biogazdaság Európa számára: a gazdaság, a társadalom és a környezet közötti kapcsolat megerősítése. (Online elérhető: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0673&from=EN>)
- COM/2020/381 final, Európai Bizottság: A bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A „termelőtől a fogyasztóig” stratégia a méltányos, egészséges és környezetbarát élelmiszerrendszerért. Brüsszel, 2020.5.20. (Online elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A52020DC0381>)
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/1693 rendelete (2020. november 11.) az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek jelöléséről szóló (EU) 2018/848 rendeletnek az alkalmazása kezdőnapja és a rendeletben említett bizonyos egyéb időpontok tekintetében történő módosításáról. HL L 381., 2020.11.13., 1—3. o.
- COM/2020/381 final, Európai Bizottság: A bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. A „termelőtől a fogyasztóig” stratégia a méltányos, egészséges és környezetbarát élelmiszerrendszerért. Brüsszel, 2020.5.20.(Online elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex%3A52020DC0381>)

- A Bizottság (EU) 2021/1165 végrehajtási rendelete (2021. július 15.) bizonyos termékek és anyagok ökológiai termelésben való használatának engedélyezéséről és ezek jegyzékének összeállításáról. HL L 253., 2021.7.16., 13—48. o.
- COM (2022) 283 és SWD (2022) 162, Eredményjelentés az európai biogazdasági stratégiáról. (Online elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52022DC0283>)

Az Európai Unió Bíróságának határozatai, főtanácsnoki indítványok

- C-135/03. sz. ügy Európai Községek Bizottsága v Spanyol Királyság (2005) ECLI:EU:C:2005:457.
- Juliane Kokott főtanácsnok indítványa a C-135/03. sz. ügyben (2005) ECLI:EU:C:2005:175.
- C-137/13. sz. ügy a Herbaria Kräuterparadies GmbH v Freistaat Bayern (2014) ECLI:EU:C:2014:2335.
- C-289/16. sz. ügy a Kamin und Grill Shop GmbH v Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs eV (2017) ECLI:EU:C:2017:758.
- Evgeni Tanchev főtanácsnok indítványa a C-289/16. sz. ügyben (2017) ECLI:EU:C:2017:438.
- C-497/17. sz. ügy Œuvre d’assistance aux bêtes d’abattoirs (OABA) V Ministre de l’Agriculture et de l’Alimentation, Bionoor SARL, Ecocert France SAS, Institut national de l’origine et de la qualité (INAO) (2019) ECLI:EU:C:2019:137.
- Nils Wahl főtanácsnok indítványa a C-497/17. sz. ügyben (2018) ECLI:EU:C:2018:747.
- C-815/19. Natumi GmbH v Land Nordrhein-Westfalen (2021) ECLI:EU:C:2021:336.
- Jean Richard de la Tour főtanácsnok indítványa a C-815/19.sz. ügyben (2020) ECLI:EU:C:2020:1008.

Internetes források

Tanulmányok, folyóiratcikkek, egyéb cikkek

- ALVINCZ JÓZSEF-KOLTAI JUDIT PETRA: *Az ökológiai gazdálkodás hatékonyságai kérdései.* In:Gazdálkodás, 53. évfolyam, 2. szám. p. 157. (Online elérhető: http://publicatio.uni-sopron.hu/384/1/AlvinczJ_KoltaiJ.pdf)

- CSÁK CSILLA: In memoriam Prof. Dr. Novotni Zoltán. *Az agrárjogi dogmatika megalapozásának úttörője*. MJSZ, 2024/2. pp.24-31. (Online elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1536539>)
- FODOR LÁSZLÓ: *A multifunkcionális és fenntartható mezőgazdaság európai modellje*. Pro Futuro, (2) pp. 128-137. (2012) (Online elérhető: <https://ojs.lib.unideb.hu/profuturo/article/view/5565>)
- GYARMATI GÁBOR: *Az ökológiai gazdálkodás szabályozása és szerepe, jelentősége az agrártermelésben*. PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolája. Pécs, 2007. (Elérhető: <https://pea.lib.pte.hu/handle/pea/14822>)
- GYARMATI GÁBOR: *Egyetemi hallgatók fogyasztási szokásai az ökológiai termékekre vonatkozóan*. Budapesti Gazdasági Egyetem, Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar, Közgazdasági Intézeti Tanszéki Osztály. 2018. (Online elérhető: <https://ojs3.mtak.hu/index.php/mksv/article/view/1875/1248>)
- HEGYES PÉTER: Az „élelmiszer” jogi fogalma és egyes elhatárolási kérdései. In: Gellén Klára (szerk.): *Gazdasági tendenciák és jogi kihívások a 21. században*, 4. Iurisperitus Kiadó. Szeged, 2023. 35.p. (Online elérhető: <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/29452/1/Hegyes.pdf>)
- HORVÁTH GERGELY: *A környezetjog és az agrárjog közeledése, találkozása és metszete a magyar jogrendszerben*. ÁJT, 2007/2., pp.333-355. (Online elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/9639053?ts=2007-04-01#ss16>)
- HORVÁTH PÉTER: A multifunkcionális mezőgazdaság szerepének értelmezése regionális dimenziókban. *Agrártudományi közlemények*, 2019/49. pp.177-179. (Online elérhető: <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/124dc449-6b76-431c-9002-c0b419e3a8a3/content>)
- JAKAB ANDRÁS: *Közjog, magánjog, polgári jog - A dogmatikatörténet próteuszai és az új Ptk. tervezete*. ÁJT, 2007/1. pp.3-27. o. (Online elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/8679326>)
- KŐSZEGI IRÉN et.al.: *Az ökológiai gazdálkodás alakulása Magyarországon*. Gradus Vol 9, No 2 (2022), ISSN 2064-8014 (Online elérhető: https://real.mtak.hu/156372/1/2022_2_AGR_001_Koszegi.pdf)
- PÁLDY ANNA-KÖZÉPESY SZILVIA: *Globális környezeti problémák*. In: Környezet-egészségügy jegyzet, Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ. (3) pp. 6-21.

- (2024) (Online elérhető: <https://www.nnk.gov.hu/index.php/kozegeszsegugyi-laboratoriumi-foosztaly/hirek-esemenyek/2694-kornyezet-egeszsegtan-jegyzet.html>)
- PODMANICZKY LÁSZLÓ: Az ökológiai gazdálkodás közgazdasági és birtoktervezési kérdései. In: Ökológiai gazdálkodás és a jövő, Nádasdy Akadémia Szimpóziumok 2004-ben, a Nádasdy alapítvány rendezvényei, Nádasdy Alapítvány. Budapest. (1) pp.33-38. (2004) (Online elérhető: <https://mek.oszk.hu/02500/02585/02585.pdf>)
 - POZSGAI ANDREA: *Ökológiai gazdálkodással a biodiverzitásért*. Nyugat-magyarországi Egyetem, Kitaibel Pál Környezettudományi Doktori Iskola. (Online elérhető: https://tge.sze.hu/images/dokumentumok/Kötetek%20összes%20cikkek/2016.%20IV.%20évfolyam%201.%20szám_Cikkek/pozsgai-a-2016-01.pdf)
 - SIMONYI PÉTER: *A táplálkozás aktuális összefüggéseiről. Történet, egészség, fenntarthatóság*. Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok, 2015/2. pp.53-64. (Online elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/36005/1/jelenkori_2015_002_053-064.pdf)
 - STANKOVICS PETRA-KOVÁCS BARNABÁS: *Az ökológiai gazdálkodás támogatása és birtokpolitikai helyzete Magyarországon*. In: Agrár- és Környezetjog. (27) pp. 171-173. (2019) (Online elérhető: <https://ojs.mtak.hu/index.php/JAEL/article/view/1822/1207>)
 - SZENTE ANDOR: *Kereskedelmi jog, hiteljogi és gazdaságpolitikai folyóirat*. 1938/10. p.134. (Online elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/DTT_FOLY_KereskedelmiJog_1938/?pg=166&layout=s)
 - SZILÁGYI JÁNOS EDE: *Az agrárjog dogmatikájának új alapjai - Útban a természeti erőforrások joga felé?* JK, 2007/3. pp.112-121. (Online elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/6576877?ts=2007-03-01#ss96>)
 - SZILÁGYI JÁNOS EDE: *Gondolatok az agrárjog jogágiságáról*. MJ, 2004/9. pp.535-544. (Online elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5840386?ts=2004-09-01#ss82>)
 - SZILÁGYI JÁNOS EDE: *Változások az agrárjog elméletében?* MJSZ, 2016/1. pp.30-50. (Online elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/2158206?ts=2016-06-01#ss6>)
 - TANKA ENDRE: *Az agrárjog fogalma és helye a magyar jogrendszerben*. MJ, 2005/7. pp.394-404. (Online elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/4870140>)
 - VÉRTESY LÁSZLÓ: *Jog és pénzügyek a bankszektorban*. (Online elérhető: <https://mersz.hu/vertesy-jog-es-penzugyek-a-bankszektorban/>) Akadémiai Kiadó. Budapest, 2020. 3.1. A jogág fogalma és problémája.

Egyéb internetes források

- A biogazdálkodás története és tendenciái. 2018. (Online elérhető: https://www.parlament.hu/documents/10181/1763272/Elemzés_2018_Biogazdalkodás.pdf/e4e1f90531d)
- Agrárközösség Mezőgazdaság szakértőktől.Fenntartható mezőgazdaság, mi is az? 2020. (Online elérhető: <https://agrarkozosseg.hu/fenntarthato-mezogazdasag-mi-is-az/>)
- A többfunkciós mezőgazdaság céljai. (Online elérhető: https://zold14.hu/elearning/a_tbbfunkcis_mezgazdasg_cljai.html)
- A hobbiállatoknak szánt bioeledelek címkézése: a Tanács naprakész szabályokat fogadott el. (Online elérhető: <https://www.consilium.europa.eu/hu/press/press-releases/2023/10/09/organic-pet-food-council-adopts-updated-labelling-rules/>)
- A permakultúra több mint mezőgazdaság. Greendex. 2021. (Online elérhető: https://greendex.hu/a-permakultura-tobb-mint-mezogazdasag/?gad_source=1&gbraid=0AAAAA9coRpvqkyYmD-H9fSY97YJnuzWwT&gclid=EAIaIQobChMIotax9_PciQMVEoyDBx1LACIvEAAYASAAEgLxovD_BwE)
- Az új KAP: vajon a Közös Agrárpolitika elér az Európai Zöld Megállapodás célkitűzéseire? (Online elérhető: <https://friendsoftheearth.eu/wp-content/uploads/2022/03/HU-Layout-CAP-Green-Deal.pdf>)
- A vízmegtartó gazdálkodás. Agrárminisztérium, Öntözésfejlesztési osztály, 2024. (Online elérhető: <https://cdn.kormany.hu/uploads/document/f/fd/fdb2af4fc5fff1eac74b055d6c61c4cfb23c13f5.pdf>)
- Az Európai Bizottság hivatalos honlapja. Tájékoztató: Az ökológiai termelésről szóló új rendelet. Brüsszel, 2017. (Elérhető: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/hu/memo_17_4686)
- Az ökológiai ágazatra vonatkozó jogszabályok. Hivatalos EU- webhely. (Online elérhető: https://agriculture.ec.europa.eu/farming/organic-farming/legislation_hu)
- Copa-cogeca kampány, Szénmegkötő gazdálkodás. A 10 legfontosabb dolog, amit a szénmegkötő gazdálkodásról tudni érdemes. Nemzeti Agrárgazdasági Kamara, 2022. Mezőgazdasági Kézikönyv 11. (Online elérhető: [https://www.annonmag.hu/public/image/dokumentumok/SZENMEGKOTŐ%20GAZDÁLKODÁS%20\(1\).pdf](https://www.annonmag.hu/public/image/dokumentumok/SZENMEGKOTŐ%20GAZDÁLKODÁS%20(1).pdf))

- Élelmiszerlánc-biztonsági Stratégia 2013-2022 (Online elérhető: https://elelmiszerlanc.kormany.hu/download/4/39/70000/ÉLBS%204_1_20130711.pdf)
- EUR-Lex: Ökológiai termékek termelése és címkézése (2021-ig) (Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/production-and-labelling-of-organic-products-until-2021.html>)
- EUR-Lex: Ökológiai termékek termelésének és címkézésének uniós szabályai (2022-től) (Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/eu-rules-on-producing-and-labelling-organic-products-from-2022.html>)
- European Commission: Frequently asked questions on organic rules, 2024. (Elérhető: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-11/organic-rules-faqs_en.pdf)
- Fibl-IFOAM-Organics International, The World of organic agriculture, Statistics-Emerging Trends 2024 (Elérhető: https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1747-organic-world-2024_light.pdf)
- IFOAM Organics International. (Online elérhető: <https://www.ifoam.bio>)
- Lithothamnium calcareum. (Online elérhető: <https://www.ferwer.hu/szokincs/anyag/lithothamnium-calcareum>)
- Néhány összetevőről.. (Online elérhető: [https://www.febeszeu/ckfinder/userfiles/files/rizstejes%20cikkhez%20\(összetevők,%20jelölések\)-converted.pdf](https://www.febeszeu/ckfinder/userfiles/files/rizstejes%20cikkhez%20(összetevők,%20jelölések)-converted.pdf))
- Organikus, bio, öko. Van különbség? (Online elérhető: <https://egyunkhelyit.hu/organikus-bio-oko-kulonbseg/>)
- Ökokert Permakultúra. (Online elérhető: <https://permakulturakert.hu/mi-a-permakultura-okokert/>)
- Ökorendszerek.Hivatalos EU-webhely. (Online elérhető: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/income-support/eco-schemes_hu)

Az internetes források utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2024. 12. 10.